

Л.В. Мафтин

КУЛЬТУРА ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Л.В. Мафтин

КУЛЬТУРА ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

Методичні рекомендації до вивчення курсу

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

2023

УДК 37.011.3-051:811.161.2'271.12](072)
М 359

Друкується за ухвалою Вченої ради
факультету педагогіки, психології та соціальної роботи
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Протокол № 10 від 31 травня 2023 р.)

Мафтин Л.В
М 359 Культура фахового мовлення вчителя: метод. реком. до
вивчення курсу. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т
ім. Ю. Федьковича, 2023. 84 с.

Видання містить завдання для перевірки початкових досягнень
студентів, рівня засвоєння отриманих знань, самостійної роботи з
навчальної дисципліни «Культура фахового мовлення вчителя».

Для студентів педагогічних закладів вищої освіти.

УДК 37.011.3-051:811.161.2'271.12](072)

© Мафтин Л.В., 2023 р.

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2023 р.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Культура професійного мовлення є ваговою складовою педагогічної майстерності вчителя. Вільне володіння державною мовою в її усній і писемній формах, багатством словникового складу, орфографічними й пунктуаційними навичками, готовність до продуктивного спілкування є не лише показником загальної культури особистості педагога, а й запорукою його успіху в професії, конкурентоспроможності на сучасному ринку праці.

Актуальність курсу зумовлена вимогами сучасної освіти до професійно - мовленнєвої підготовки конкурентоспроможного фахівця, яка ґрунтується на компетентнісному й особистісно орієнтованому підходах. Нині ухвалено закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», набув чинності Закон України «Про державну службу», підписано Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови». З червня 2019 р. набула чинності нова редакція українського правопису. У цьому контексті проблема набуття та вдосконалення культури фахового мовлення вчителя є особливо актуальною, оскільки мовленнєву культуру педагога слід розвивати й удосконалювати не лише на етапі його професійного становлення, у період навчання в закладах вищої освіти, а й у подальшій професійній діяльності.

Навчальна дисципліна «Культура фахового мовлення вчителя» є вибірковою дисципліною зі спеціальності 013 Початкова освіта для здобувачів вищої освіти освітньо-кваліфікаційного рівня магістр, яка викладається в 11 семестрі в обсязі 3 кредитів і відіграє важливу роль у підготовці майбутніх фахівців до професійної діяльності та продуктивної співпраці у сфері освіти.

Мета: ознайомлення студентів з основними поняттями культури фахового мовлення як навчальної дисципліни, удосконалення навичок володіння нормами українського літературного слововживання, образним і виразним мовленням; дотримання вимог культури професійного мовлення, знання особливостей стилю педагогічного мовлення та правил мовного етикету у межах професійного спілкування.

Завдання: удосконалення навичок володіння нормами української літературної мови; формування комунікативної компетентності майбутнього спеціаліста; розвиток навичок культури мовлення, зорієнтованого на професійну специфіку; розвиток умінь і навичок добору адекватних форм фахового мовлення; їх застосування у контексті професійної діяльності, набуття умінь і навичок оптимальної комунікативної поведінки у професійній сфері; розширення активного словникового запасу студентів, їх професійної лексики.

Дисципліна складає підґрунтя для подальшої наукової діяльності; готовності майбутнього фахівця здійснювати ефективну професійну діяльність щодо забезпечення високої якості надання освітніх послуг, належного володіння культурою фахового мовлення.

У результаті засвоєння змісту навчальної дисципліни здобувач вищої освіти буде:

знати: теоретичні відомості про культуру фахового мовлення; роль державної мови у професійній діяльності; норми сучасної української літературної мови та вимоги до культури усного і писемного мовлення; різні стилі й види сучасної української літературної мови для їх практичного застосування; специфіку ділового спілкування, особливості комунікативно - мовленнєвих ситуацій, характерних для професійної діяльності педагога.

уміти: використовувати різні мовні засоби відповідно до комунікативних намірів; влучно висловлювати думки для успішного розв'язання проблем і завдань у професійній діяльності; володіти нормами культури фахового мовлення; застосовувати набуті знання на практиці, давати визначення основним категоріям культури фахового мовлення вчителя, застосовувати їх при виконанні теоретичних і практичних завдань; аналізувати навчальну літературу, володіти навичками опрацювання змісту навчального матеріалу, робити висновки та узагальнення на основі опрацювання наукової літератури, вибирати оптимальні шляхи підготовки до семінарських занять; організувати співпрацю з усіма учасниками освітнього процесу на основі принципів партнерської взаємодії.

У результаті вивчення навчальної дисципліни у студентів згідно з ОПП мають бути сформовані такі компетентності:

Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру в професійно-педагогічній та науково-пошуковій діяльності у сфері початкової освіти.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК-2. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

Спеціальні (фахові компетентності) (СК) :

СК-2. Здатність спілкуватися академічною українською та іноземною мовами в усній і письмовій формі, формувати мовно-комунікативну компетентність зростаючої особистості.

СК-3. Здатність застосовувати інноваційні технології в навчанні освітніх галузей початкової школи:

СК-3.1. *Здатність використовувати діяльнісний підхід в розвитку мовної особистості молодшого школяра.*

СК-9. Здатність до змістово-функціонального моделювання та управління освітнім процесом, прогнозування перспектив педагогічної діяльності, визначення умов і ресурсів професійного розвитку впродовж життя.

Програмні результати навчання

ПР-01 Критично осмислювати та інтегрувати знання про концептуальні засади, цілі, завдання, принципи функціонування освіти в Україні.

ПР-02 Спілкуватися академічною українською та іноземними мовами в суспільній, освітньо-професійній та особистісній сфері діяльності; формувати в учнів здатність до взаєморозуміння та взаємодії.

ПР-05 Організувати співпрацю з усіма учасниками освітнього процесу на основі принципів партнерської взаємодії, надавати консультативну підтримку, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології та цифрові сервіси.

Загальна інформація про дисципліну

Рік підготовки - 6; семестр - 11, кредитів - 3; годин - 90; лекції - 11/8; семінари - 11/0; самостійна робота - 68/82, вид підсумкового контролю - залік.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Денна форма				Заочна форма		
	усього	л.	сем.	сам. р-та	усього	л.	сам. р-та
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади культури фахового мовлення вчителя							
Тема. Вступ до курсу. Культура фахового мовлення як навчальна дисципліна	19	2	2	15	16	1	15
Тема 2. Сучасна концепція культури мовлення	19	2	2	15	16	1	15
Разом за змістовим модулем 1	38	4	4	30	32	2	30
Змістовий модуль 2. Нормативність та правильність фахового мовлення сучасного вчителя(практичні аспекти)							
Тема. Нормативні вимоги до культури професійного мовлення вчителя	19	2	2	15	22	2	20
Тема. Техніка мовлення вчителя як складова культури мовлення	19	2	2	12	22	2	20
Тема. Етикет мовленнєвого спілкування сучасного вчителя	17	3	3	11	14	2	12
Разом за змістовим модулем 2	52	7	7	38	58	6	52
Усього годин	90	11	11	68	90	8	82

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади культури фахового мовлення вчителя

Тема 1. Вступ до курсу. «Культура фахового мовлення вчителя» як навчальна дисципліна. Мета курсу, значення у системі професійної підготовки майбутнього педагога. Загальні поняття культури мовлення. Мовлення педагога як показник його культури.

Тема 2. Сучасна концепція культури мовлення. Мовна норма як центральна категорія культури мовлення. Типологія мовних норм. Мова професійного (ділового) спілкування як функціональний різновид української літературної мови. Комунікативні ознаки культури мовлення педагога. Збереження нормативності культури мовлення в умовах білінгвізму.

Змістовий модуль 2. Нормативність та правильність фахового мовлення сучасного вчителя (практичні аспекти).

Тема 1. Нормативні вимоги до культури професійного мовлення вчителя. Специфіка усного педагогічного мовлення. Особливості української мови. Зміни в українському правописі. Основні типи помилок у мовленні сучасного вчителя та шляхи їх усунення.

Тема 2. Техніка мовлення вчителя як складова культури мовлення. Техніка мовлення як необхідна передумова словесної дії. Чинники техніки мовлення : дихання, голос, дикція, інтонація, тембр, паузи. Взаємозв'язок культури мови і техніки фахового мовлення вчителя.

Тема 3. Етикет мовленнєвого спілкування сучасного вчителя. Спілкування як інструмент професійної діяльності сучасного вчителя. Поняття педагогічного спілкування. Стандартні етикетні ситуації та їхнє мовне оформлення. Мовленнєвий етикет педагога. Види мовленнєвого етикету. Типи мовленнєвих ситуацій на уроці. Режими спілкування на уроці.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Культура мовлення як засіб професійно-педагогічної комунікації.

Тема 2. Основні комунікативні ознаки культури мовлення сучасного вчителя.

Тема 3. Нормативні вимоги до культури професійного мовлення вчителя.

Тема 4. Техніки використання мовних засобів вчителем початкової школи.

Тема 5. Мовленнєвий етикет педагога.

ТЕМАТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Державна мова у професійному дискурсі.

Тема 2. Форми реалізації мовлення.

Тема 3. Культура мови й нова редакція Українського правопису.

Тема 4. Розвиток та вдосконалення мовленнєвої культури сучасного вчителя.

Тема 5. Культура невербальних засобів спілкування.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1

Теоретичні засади культури фахового мовлення вчителя

Тема. Культура мовлення як засіб професійно-педагогічної комунікації

Питання для обговорення:

1. Культура мови й культура мовлення.
2. Культура мовлення - складова загальної культури людини.
3. Культура мовлення вчителя як показник і компонент педагогічної майстерності.

Інформаційні джерела

1. Авраменко, Валентина. Культура мовлення учителя як засіб професійно-педагогічної комунікації. *Збірник наукових*

праць Уманського державного педагогічного університету. 2016. Вип.2. С. 8–14.

2. Габовда А. М. Культура мовлення як складник професійної майстерності педагога. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2016. Том 1. № 70. С. 55–58.

3. Курило О. Й., Прокопович Л. С. Професійно-мовленнєва культура в педагогічній діяльності майбутнього вчителя. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*. 2018. Вип. 2 (25). С. 121-124.

4. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посіб. К. : Академія, 2010. 213 с.

Завдання для самоконтролю

1. Ранжуйте поняття «культура мови» - «культура мовлення». Чи тотожними є поняття «культура мовлення» - «правильність мовлення»? Відповідь обґрунтуйте.

2. Доведіть, що культура мовлення є важливою складовою загальної культури людини.

3. Розкрийте зміст поняття «педагогічна майстерність», обґрунтуйте значення культури мовлення як одного із важливих її компонентів.

Завдання для роботи у групах:

I. Розкрийте особливості мови професійного спілкування як функціонального різновиду літературної мови.

II. Прокоментуйте вислів Вільгельма фон Гумбольдта: *«Абсолютно ніщо не є так само важливим для культури нації, як її мова»*.

III. На основі аналізу праць видатних вітчизняних педагогів доведіть, що мовлення вчителя є показником його педагогічної культури, засобом самовираження і самоутвердження його особистості.

IV. Заповніть таблицю: культура мови та культура мовлення: спільне та відмінне.

Захист завдань самостійної роботи: перевірка термінологічного словника ключових понять теми; звіт пошукової роботи на тему: Державна мова у професійному дискурсі; вислови видатних особистостей про культуру мовлення; таблиця: чинні нормативні документи, які регламентують мовну політику в Україні.

Тема. Основні комунікативні ознаки культури мовлення сучасного вчителя

Питання для обговорення

1. Складові сучасної концепції культури мовлення.
2. Якісні характеристики культури мовлення сучасного

вчителя:

- точність і логічність мовлення;
- багатство та чистота мовлення;
- доречність та виразність мовлення.

Інформаційні джерела

1. Берегова Г. Д., Предместніков О. Г. Культура мовлення у системі професійної підготовки молоді. Монографія. Херсон: Олді +, 2021. 272 с.

2. Стрельбицька О. О., Подлюк С. М. Специфіка формування мовленнєвої культури здобувачів освіти в умовах новітніх реформ. Академічні студії. Серія «Педагогіка». Вип. 2. 2022. С.99-104.

1. Комунікативні ознаки - категорійне поняття культури мови. Культура мови : від теорії до практики : монографія / Л. Струганець, О. Бобесюк, О. Веремчук та ін.; [за ред. Л. Струганець]. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 216 с.

2. Шевчук С. В., Клименко І. В. Комунікативні ознаки культури мовлення. *Українська мова за професійним спрямуванням* : Підручник - 2-ге вид., виправ і доповнен. К. : Алерта, 2011. С.68-71.

Завдання для самоконтролю

1. Назвіть і охарактеризуйте складові сучасної концепції культури мовлення.

2. Обґрунтуйте чинники, які впливають на формування культури мовлення.

3. Назвіть і охарактеризуйте комунікативні ознаки культури мовлення сучасного вчителя.

4. Виконання практичних вправ.

Завдання для роботи у групах

I. Розкрийте зміст поняття «Екологія сучасного мовленнєвого середовища».

II. Прокоментуйте вислів М.Рильського: «Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її ! Борімося за красу мови, за правильність мови, за доступність мови, за багатство мови...»

III. Назвіть і охарактеризуйте якості, необхідні сучасному вчителю для досконалого володіння навичками культури мовлення та комунікативною компетенцією.

Захист завдань самостійної роботи: Перевірка термінологічного словничка, таблиці: Види мовлення та їх характеристика.

Змістовий модуль 2

Нормативність та правильність культури фахового мовлення сучасного вчителя (практичні аспекти)

Тема. Нормативні вимоги до професійного мовлення вчителя

Питання для обговорення

1. Поняття норми та місце нормативності в культурі мовлення.

2. Структурно-мовні типи норм.

3. Типові мовленнєві помилки вчителя та шляхи їх усунення.

Інформаційні джерела

1. Було-стало: правописні новації 2019 (за посібником Олександра Авраменко). Київ: Даринка, 2019. 40 с.

2. Клещова О. С. Культура мови, культура мовлення та правописні норми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Філологія. 2021. № 51. Том 1. С. 54-59.

3. Костолович Т. В., Шевчук Т. Б. Мовна норма та мовленнєва помилка як базові поняття проблеми удосконалення мовленнєвої культури майбутніх учителів початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73. Т.2. С. 64-68.

4. Масенко Л. Суржик у системі розмовних норм побутування української мови. *Дивослово*. 2007. № 12. С. 26-32.

Завдання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст поняття «мовна норма».
2. Назвіть і охарактеризуйте мовні норми.
3. Проаналізуйте типові мовленнєві помилки вчителя та вкажіть шляхи їх усунення.
4. Виконання практичних вправ.

Завдання для роботи у групах

I. Систематизуйте фактори «забруднення» мовлення сучасного вчителя. Проілюструйте прикладами.

II. Наведіть приклади мовленнєвих помилок, пов'язаних із порушенням лексичної та синтаксичної норм.

III. Доведіть, що доречне використання синонімів, антонімів, паронімів та омонімів є запорукою якісного фахового мовлення.

IV. Український суржик як мовна патологія.

Індивідуальні завдання: складні випадки наголошування; складні випадки перекладу сталих словосполучень із російської мови; відмінювання іменників; особливості виживання прикметників; відмінювання прізвищ; числові конструкції в діловому мовленні, особливості вживання числівників; прийменники в діловому мовленні; творення назв мешканців від географічних назв; дієслівні форми у професійному мовленні; використання дієприкметникових та дієприслівникових форм; клична форма чоловічих і жіночих імен та імен по батькові.

Захист завдань самостійної роботи з теми: перевірка таблиці основних новацій Українського правопису 2019 року; обґрунтування потреби впровадження.

Тема. Техніки використання мовних засобів вчителем сучасної початкової школи

Питання для обговорення

1. Техніка мовлення як базовий компонент професійної майстерності педагога.
2. Мовленнєві стратегія і тактики в діяльності вчителя.
3. Взаємозв'язок культури мови і техніки мовлення вчителя: дихання, голос; роль дикції та інтонації в мовленні вчителя; емоційна, граматична, лексична та звукова виразність мовлення вчителя на уроці.

Інформаційні джерела

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч.посібник. К.: КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Горошкіна О. М. Мовленнєві стратегії і тактики в риторичній діяльності педагога. Педагогічна риторика: історія, теорія, практика : монографія / за ред. О. А. Кучерук. Київ: КНТ, 2016. С. 105-118.
3. Лимаренко, Лідія. Тренінгова технологія постановки професійного дихання майбутнього педагога. Естетика і етика педагогічної дії. 2013. Вип. 5. С. 125-134.
4. Любка Н. І., Попович Н. Ф. Складові частини техніки мовлення вчителя початкових класів. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції* : збірник тез доповідей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції, 24–25 жовтня 2019 р., м. Мукачєво. Мукачєво : МДУ, 2019. С. 297–299.

Завдання для самоконтролю

1. Розкрийте суть поняття «техніка мовлення», назвіть і охарактеризуйте її основні елементи.
2. Конкретизуйте особливості мовленнєвих стратегій і тактик у риторичній діяльності сучасного вчителя.
3. Обґрунтуйте взаємозв'язок культури мовлення і техніки мовлення. Наведіть приклади.
4. Виконання практичних вправ.

Завдання для роботи у групах

I. Доведіть, що успіх у професійній діяльності вчителя значною мірою залежить від знання стратегій і тактик публічного мовлення та сформованих умінь їх доцільного застосування.

II. Запропонуйте тренувальні вправи та поради сучасному вчителю щодо вдосконалення техніки мовлення.

III. Прокоментуйте вислів Оксани Забужко: «Не бійтесь говорити українською! Думайте про майбутнє. Мова – далеко не тільки «засіб спілкування», тобто передачі «вже готових думок», як нас усіх учили в імперській школі. Значно серйозніша її місія – бути способом народження тих думок: коли «нема мови», людині просто-напросто «нема чим думати».

Захист завдань самостійної роботи: перевірка завдань з теми «Розвиток та удосконалення мовленнєвої культури сучасного вчителя»: систематизація принципів розвитку та поліпшення культури фахового мовлення вчителя; поради сучасному вчителю щодо підвищення особистої культури мовлення; узагальнення вправ і завдань для удосконалення мовленнєвих умінь сучасного вчителя.

Тема. Мовленнєвий етикет вчителя

Питання для обговорення

1. Поняття та функції мовленнєвого етикету.
2. Найтипівіші форми мовленнєвого етикету педагога.
3. Культура педагогічного спілкування.

Інформаційні джерела

1. Дубовик С. Г. Мовленнєвий етикет у професійній культурі педагога. *Рідна мова*. 2013. Вип. 38.
2. Кравченко А. В. Український мовленнєвий етикет. *Культура професійної мови: Навчально-методичний посібник*. Дніпропетровськ: ДДІФКіС, 2009. С.51-60.
3. Надім'янова Т., Винницька Н. Мовна культура як складова педагогічної культури вчителя початкових класів. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2012. С.452-457.
4. Остапчук Н. Використання невербальних засобів комунікації у особистісному спілкуванні педагога з учнями. *Психологічно-педагогічні проблеми сільської школи*. 2011. № 37. С. 221 - 228.
5. Радевич–Винницький, Ярослав. Етикет і культура спілкування. *Українська мова та л-ра*. 2001. № 37. С.1–2.

Завдання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст поняття «мовленнєвий етикет», окресліть його основні функції.
2. Назвіть і проаналізуйте типові форми мовленнєвого етикету сучасного вчителя.
3. Обґрунтуйте складові культури педагогічного спілкування.

Завдання для роботи у групах

- I. Запропонуйте питання до дискусії на тему: «Мовленнєвий етикет у професійному спілкуванні вчителя: традиції і сучасність».

II. Назвіть і охарактеризуйте основні вимоги етикету в сучасній освіті.

III. Розкрийте особливості компліменту як елемента мовленнєвого етикету. Наведіть приклади.

IV. Проаналізуйте особливості мовлення вчителя та учнів на уроці. Наведіть приклади активізації вчителем негативних духовно-моральних емоційно-почуттєвих станів молодших школярів та позитивних інтелектуально-творчих емоційно-почуттєвих станів учнів.

Захист завдань самостійної роботи: перевірка пошукової роботи: Культура невербальних засобів спілкування. Міміка і жести - складові позамовних засобів спілкування. Культура використання невербальних засобів спілкування вчителем початкової школи у фаховій діяльності.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. *Загальні методичні рекомендації з організації самостійної роботи студентів*

Самостійна робота студентів - це спланована пізнавальна діяльність, організаційно і методично направлена на досягнення результату, яка здійснюється без прямої допомоги викладача; є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних дисциплін.

Метою самостійної роботи студентів є: розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності студентів; формування в студентів потреби безперервного самостійного поповнення знань; розвиток морально-вольових зусиль.

Завдання самостійної роботи студентів: навчити студентів самостійно працювати з літературою; творчо сприймати навчальний матеріал і належно його осмислювати; сформувати навички щоденної самостійної роботи з метою одержання та узагальнення знань, умінь і навичок.

Зміст самостійної роботи студентів з конкретної дисципліни визначається навчальною та робочою навчальною програмою вивчення дисципліни. На самостійну роботу може

виноситься: частина теоретичного матеріалу, менш складного за змістом; окремі практичні роботи, що не потребують безпосереднього керівництва викладача.

Самостійна робота студентів забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: основна література (підручник, конспект лекцій, навчальні та методичні посібники); додаткова література (наукова, фахова, монографічна, періодична, Інтернет-джерела); методичні матеріали (методичні вказівки щодо виконання самостійної роботи студентів).

Види завдань самостійної роботи: обробка інформації, отриманої безпосередньо на обов'язкових навчальних заняттях; робота з відповідними підручниками та особистим конспектом лекцій; самостійне вивчення окремих тем або питань із розробкою конспекту; опрацювання рекомендованої літератури; написання рефератів, повідомлень; творчі завдання (доповіді, огляди, презентації тощо); здійснення пошукової роботи; підготовка письмових відповідей на дискусійні питання; виготовлення наочності тощо.

Поради до виконання самостійної роботи: звернути увагу на мотивацію виконання завдань самостійної роботи; виробити послідовний алгоритм навчальної діяльності з першого дня навчання; удосконалювати навички роботи з книгою, пошукові уміння, навички аналізу навчального матеріалу; дотримуватися академічної доброчесності; обґрунтовувати зв'язок з майбутньою професійною діяльністю.

ЗМІСТ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

ЗМ 1. Теоретичні засади культури фахового мовлення вчителя

Тема. Державна мова у професійному дискурсі.
Поняття державної, загальнонародної, рідної, національної та літературної мови. Мовне законодавство. Державна мовна політика в Україні.

Завдання: Ранжувати поняття: «національна мова», «загальнонародна мова», «літературна мова», «державна мова». На основі аналізу праць Л. Масенко, І. Огієнка, Т. Окуневич, Я. Радевича-Винницького, І.Фаріон та ін. довести тезу про те, що українська мова є національним надбанням, повинна охоронятися та підтримуватися державою; систематизувати основні чинні мовні закони, зробити виписки з таких документів: Конституція України (10 стаття, частина перша), Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» №2704-VIII від 25.04.2019 (набув чинності 16 липня 2019 року), Закон України «Про освіту» від. 05.09.2017 (ст. 7); Концепція «Нова українська школа»; анотування праці І.Огієнка «Українська культура» (розділ IV, п.25,25,27–Українська мова, С.301-319).К.,2002.

Література:

1. Гавдива Н., Назаревич Л. Лінгвоцид як форма мовної політики. Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство. Вип. П(24). 2014. С. 77-80.

2. Макарець Ю. С. Державна мовна політика незалежної України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. № 40. Том 1. С. 53-58.

3. Радевич-Винницький Я. Лінгвоцид як форма геноциду. К : Укр. вид. спілка ім. Ю. Липи, 2011. 78 с.

4. Фаріон І. Д. Законодавче поле української мови: колоніальна, ліберально-гібридна і національна мовні моделі (1989–2019 рр.). / Куньч З. Й., Фаріон І. Д., Микитюк О. Р., Городиловська Г. П., Харчук Л. В. *Українська реальність крізь призму терміна: монографія*. Львів: Львівська політехніка, 2019. С. 89.

Тема. Форми реалізації мовлення. Внутрішнє мовлення. Зовнішнє мовлення. Усне й писемне мовлення. Монологічне й діалогічне мовлення як складники культури мовлення вчителя.

Завдання: Здійснити огляд новітніх публікацій з теми. На основі аналізу рекомендованої літератури розкрити зміст понять «внутрішнє і зовнішнє мовлення», обґрунтувати їх взаємозв'язок; розглянути функції усного та писемного

педагогічного мовлення; розкрити зміст і структуру монологічного й діалогічного мовлення; підготувати для обговорення повідомлення на тему: «Писемне мовлення як особлива форма спілкування».

Література:

1. Дубовик С. Г. Культура професійного діалогічного мовлення сучасного вчителя початкової школи. *Початкова школа*. 2018. № 5-6. С. 1-4.

2. Дубовик С. Г. Культура професійного монологічного мовлення сучасного вчителя початкової школи. *Початкова школа*. 2020. № 5. С. 15-18.

3. Скрипник Н. І. Формування монологічного й діалогічного мовлення майбутніх учителів української мови. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки та перспективи. 2020. Випуск 74. С. 141-145.

4. Соболевська О. Усне професійне мовлення. Методична розробка. Львів: Малий видавничий центр, 2018. 100 с.

Змістовий модуль 2

Нормативність та правильність культури фахового мовлення сучасного вчителя (практичні аспекти)

Тема. Культура мови й нова редакція Українського правопису. Історичні засади та структура чинного українського правопису. Потреба впровадження. Найприкметніші зміни у редакції 2019 р., порівняно з попередньою редакцією.

Завдання: На основі аналізу рекомендованої літератури обґрунтувати необхідність змін до українського правопису; охарактеризувати основні новації та доповнення у редакції нового правопису (2019 р.); робота над таблицею: нові правила правопису: обов'язковість, варіативність.

Література:

1. Скопенко О. І. Український правопис: традиції і сучасність (малі штрихи до великої історії). Вісник Національної академії наук України. 2020. № 3. С. 78-87.

2. Терещенко В. М. Навчально-методичний посібник: Методика реалізації Українського правопису в новій редакції у

зкладах загальної середньої освіти / Терещенко В. М., Панченков А. О. Харків: Соняшник, 2019. 256 с.

3. Український правопис / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 2019. 257 с.

Тема. Розвиток та вдосконалення мовленнєвої культури сучасного вчителя. Принципи розвитку та вдосконалення культури фахового мовлення вчителя. Система вправ і завдань для вдосконалення мовленнєвих умінь сучасного учителя.

Завдання: При виконанні завдань варто звернути увагу на нові вимоги до мовної культури особистості на сучасному етапі; охарактеризувати основні принципи вдосконалення культури фахового мовлення педагога (комунікативна спрямованість, системний підхід, інтенсивна практика тощо), розкрити їх специфіку; на основі новітніх публікацій систематизувати вправи і завдання з моделювання типових комунікативних ситуацій для вдосконалення мовленнєвих умінь сучасного вчителя.

Література:

1. Лимаренко Л. І. Воркшоп із техніки мовлення : посібник - практикум [для студентів педагогічних і мистецьких спеціальностей вищих навчальних закладів]. Херсон : ХДУ, 2012. 96 с.

2. Семенова А. В., Мельник С. М. Мистецтво мовлення сучасного педагога: навчальний посібник. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2019. 309 с.

3. Стамбульська Т. І. Культура мовлення майбутнього педагога: теорія та практика: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2018. 168 с.

4. Українська мова для іміджу та кар'єри / М. І. Літвінова, Т. В. Котукова. Харків: Ранок, 2019. 160 с.

Тема. Культура невербальних засобів спілкування. Міміка і жести - складові позамовних засобів спілкування. Культура використання невербальних засобів спілкування вчителем сучасної початкової школи у фаховій діяльності.

Завдання: на основі аналізу рекомендованої літератури охарактеризувати п'ять основних каналів невербальної комунікації; сформулювати визначення основних засобів невербального спілкування; обґрунтувати вагомість поєднання несловесних засобів спілкування зі словесними в конкретній мовленнєвій ситуації; аргументувати тезу проте, що, будучи носіями значної частини комунікативної інформації, невербальні засоби можуть сприяти, перешкоджати чи навіть унеможливити міжособистісне спілкування.

Література:

1. Гандзюк, Олександра. Візуальний контакт як невербальний засіб спілкування. *Науковий журнал*. 2015. №1 (3). С.23-31.

2. Голошук С. Л. Реалізація невербальних засобів спілкування у спонукальному дискурсі. *Вісник СумДУ*. Серія Філологія. 2012. № 1. С. 19-23.

3. Козинець, Інна. Особливості формування засобів невербальної комунікації. *Педагогічні науки*. 2015. № 63. С. 20-25.

4. Лужецька, Леся. Невербальні засоби спілкування як складник мовленнєвої культури особистості. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2014. № 2. С. 145-150.

КОНТРОЛЬ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Комплексний контроль знань студентів з курсу «Культура фахового мовлення вчителя» здійснюється на основі результатів проведення поточного, модульного та підсумкового контролю знань(залік).

Форми поточного контролю:

Усне опитування: усна відповідь студента на одне із питань теми; доповнення; участь в обговоренні проблемних питань; виконання аудиторних вправ; робота в групах, захист завдань самостійної роботи.

Письмове опитування: письмова відповідь студента на одне із питань теми, термінологічний диктант, тестування, творче завдання, виконання завдань практичного змісту, конспектування літератури, ведення термінологічного словника,

виконання завдань пошукової роботи, модульні контрольні роботи; підсумкова залікова робота.

Форма підсумкового контролю: залік.

Засоби оцінювання: контрольні роботи; тести; повідомлення, реферати; презентації результатів виконаних завдань та самостійних досліджень.

Критерії оцінювання результатів навчання

Основними критеріями оцінювання навчальної діяльності студентів з курсу «Культура фахового мовлення вчителя» є її систематичність, активність і результативність. Показниками систематичності навчальної діяльності є відвідування студентами лекційних, семінарських занять з курсу, своєчасне виконання навчальних завдань і модульних контрольних робіт.

Активність студента на лекційних, семінарських заняттях визначається якістю підготовки до них і рівнем виконання завдань практичного, творчого характеру. Показником результативності є правильність виконання на семінарських заняттях усіх видів робіт.

Система контролю за навчальною успішністю студентів передбачає поточний, модульний та підсумковий контроль.

Завдання поточного контролю полягає в систематичній перевірці розуміння та засвоєння студентами навчального матеріалу з курсу, якості виконання ними практичних, творчих, пошукових завдань (аудиторних і позааудиторних), здатності усно чи письмово відтворювати навчальний матеріал. Вагомою складовою здійснення поточного контролю є перевірка виконання завдань самостійної роботи.

Завданням модульного контролю є оцінювання засвоєння студентами частини навчального матеріалу дисципліни, що становить у сукупності завершений навчальний модуль. Здійснення модульного контролю передбачає виконання студентами контрольної роботи, яка включає комплекс завдань (контрольні питання, творчі завдання чи тести) з метою перевірки теоретичної підготовки і розв'язання навчально-професійних задач, які дають можливість продемонструвати студентам здатність практично використовувати набуті знання.

Завданням підсумкового контролю є підсумкова перевірка рівня засвоєння студентами теоретичного матеріалу з курсу «Культура фахового мовлення вчителя» та здатність практично використовувати набуті знання при відповідях на питання заліку.

Зазначені форми контролю та види роботи на семінарських заняттях є обов'язковими для всіх студентів. Система оцінювання знань є накопичувальною (складається із суми балів за різними видами здійсненого контролю).

Політика оцінювання: Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу лектора за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності: списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (у т.ч. із використанням мобільних девайсів). Презентації, реферати, повідомлення повинні мати коректні текстові посилання на використану літературу.

Політика щодо відвідування: відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись індивідуально (в онлайн-форматі за погодженням із деканом факультету).

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне опитування та самостійна робота:

I модуль (20 балів): 6 балів - усне, письмове опитування – 4 бали; самостійна робота – 2 бали; модульна контрольна - 8 балів;

II модуль (40 балів): 10 балів - усне, письмове опитування – 6 балів; самостійна робота – 4 бали; модульна контрольна - 10 балів;

За I модуль -20 балів, за II модуль - 40 балів; разом - 60 балів.

За залік - 40 балів (залік за завданнями: 1 питання - 20 балів; 2 питання - 20 балів); або: тестовий контроль: 1 тест - 1 бал; 40 тестів - 40 балів;

- зарах. / А - 35- 40 б.
 - зарах. / В - 27- 34 б.
 - зарах. / С - 17- 26 б.
 - зарах. / Д - 10- 16 б.
 - зарах. / Е - 5- 9 б.
 - не зарах. (F/Fx) - до 5 б.
- Сумарна кількість балів - 100 балів (60+40).

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
		для заліку
90 – 100	А (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)	зараховано
80-89	В (дуже добре, вище середнього рівня з кількома помилками)	
70-79	С (добре – у загальному правильна робота з незначною кількістю помилок)	
60-69	Д (задовільно- загалом непогано, але зі значною кількістю певних недоліків)	
50-59	Е (задовільно-достатньо: виконання задовольняє мінімальні критерії)	
35-49	FX (незадовільно – потрібно попрацювати перед тим як отримати залік (без повторного вивчення курсу))	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F (незадовільно - необхідна серйозна подальша робота: повторне вивчення курсу)	не зараховано з обов’язковим повторним курсом

Критерії оцінювання з дисципліни «Культура фахового мовлення вчителя» (залік)

Студент отримує залік за результатами модульного 1-го та 2-го контролю шляхом накопичення балів, з яких 60 балів студент набирає при поточних видах контролю і 40 балів – у процесі підсумкового виду контролю (залік). Кількість балів за кожний навчальний елемент виводиться із суми поточних видів контролю, які були відображені у змістово-діяльній структурі. Кількість балів за кожен модуль становить суму балів за навчальний елемент даного модуля. Питома вага модуля визначається його складністю – це компетенція викладача.

**Критерії оцінювання знань студентів з дисципліни
«Культура фахового мовлення вчителя» / ЗФН
(залік в умовах дистанційного навчання)**

Загальна кількість балів - 100. З них:

- 20 балів за відвідування лекційних занять з елементами практикуму;
- 40 балів за виконання індивідуальних практичних завдань;
- 40 балів за усну відповідь у режимі онлайн (або ж інший варіант - виконання тестових завдань).

**КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО КУРСУ
(залік)**

1. Визначення понять «мова», «мовлення», «культура мовлення», «культура професійного мовлення».
2. Культура усного мовлення як компонент позитивного іміджу педагога.
3. Культура усного ділового мовлення.
4. Культура писемного ділового мовлення.
5. Культура слухання.
6. Діалогічне спілкування.
7. Полілог як форма педагогічного мовлення.
8. Монологічне мовлення та його особливості.
9. Мовленнєвий етикет сучасного вчителя.
10. Значення культури мовлення для педагогічної діяльності.
11. Особливості української вимови.
12. Поняття літературної мови. Державна мова.
13. Поняття про норми літературної мови.
14. Комунікативні ознаки культури мовлення.
15. Точність мовлення.
16. Логічність як важлива комунікативна ознака мовлення вчителя.
17. Доречність як важлива комунікативна ознака мовлення вчителя.
18. Правильність як важлива комунікативна ознака мовлення вчителя.

19. Різноманітність як важлива комунікативна ознака мовлення вчителя.

20. Виразність мовлення, фактори, що впливають на її формування.

21. Мовленнєві авторитети у процесі формування культури мовлення носіїв в суспільстві.

22. Функції педагогічного мовлення, їх характеристика.

23. Орфоепічні норми літературної мови.

24. Засоби милозвучності української мови.

25. Форми мовленнєвої імпровізації вчителя.

26. Форми звертання.

27. Відмінювання прізвищ.

28. Клична форма чоловічих і жіночих імен та імен по батькові.

29. Відмінювання іменників.

30. Особливості вживання прикметників.

31. Числівникові конструкції у діловому мовленні.

32. Дієслівні форми в діловому мовленні.

33. Використання дієприкметників.

34. Використання дієприслівникових форм.

35. Прийменники в діловому мовленні.

36. Основні типи лексичних помилок.

37. Складні випадки наголошування.

38. Творення назв мешканців від географічних назв.

39. Узгодження підмета й присудка.

40. Помилки діалектного характеру в мовленні майбутніх учителів початкових класів.

41. Складні випадки перекладу сталих словосполучень із російської мови.

42. Позамовні засоби виразності мовлення (поза, міміка, жести).

43. Мелодика мовлення.

44. Експресивність мовленнєвої поведінки вчителя.

45. Наголос, інтонація, темп мовлення як показники культури мовлення педагога.

46. Дикція в культурі мовлення вчителя. Система роботи над удосконаленням дикції.

47. Особливості діалогічного мовлення вчителя.

48. Особливості усного педагогічного мовлення як одного з видів мовлення публічного.
49. Паузи. Класифікація пауз.
50. Техніка мовлення вчителя як складова культури його фахового мовлення.
51. Способи вдосконалення техніки мовлення педагога.
52. Шляхи вдосконалення культури фахового мовлення сучасного вчителя.
53. Техніка мовлення як необхідна передумова словесної дії.
54. Типи дихання. Умови правильного дихання вчителя.
55. Голос – основне знаряддя роботи вчителя. Природні і набуті властивості голосу.
56. Репліки і висловлювання вчителя, що створюють бар'єри комунікацій.
57. Етика мовленнєвої педагогічної комунікації.
58. Культура та етикет невербальних засобів спілкування.
59. Особливості мовленнєвої взаємодії вчителя з учнями.
60. Мовленнєва культура як важливий складник професіограми вчителя сучасної початкової школи.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО КУРСУ

1. Зміст якого поняття розкриває подане визначення: «Упорядкована сукупність нормативних, мовленнєвих засобів, вироблених практикою людського спілкування, які оптимально виражають зміст мовлення і задовольняють умови і мету спілкування»?

- а) культура спілкування
- б) культура педагогічної взаємодії
- в) культура мови
- г) культура мовлення

2. Мовленнєва культура сучасного вчителя передбачає:

- а) свідоме сприйняття мови як засобу комунікації, пізнання, репрезентації об'єктів дійсності й змісту думки
- б) високий рівень культури професійного монологічного мовлення

в) високий рівень культури професійного діалогічного мовлення

г) усі відповіді правильні

3. Нормативність мовлення – це:

а) якість зовнішнього оформлення тексту в писемній формі

б) оптимальне мовне оформлення речень

в) гармонія та цілісність тексту повідомлення

г) дотримання правил усного і писемного мовлення

4. Мовні норми поділяються на (укажіть рядок із правильною відповіддю):

а) словотвірні, морфологічні, синтаксичні

б) орфоепічні, лексичні, фразеологічні

в) орфографічні, пунктуаційні, стилістичні

г) усі відповіді правильні

5. Орфоепічні норми української літературної мови регулюють:

а) написання слів

б) правила слововживання

в) вживання розділових знаків

г) правильну вимову звуків, звукосполучень,

наголошення слів

6. Граматичні норми української літературної мови регулюють:

а) використання мовних засобів, властивих лише певному стилеві

б) написання слів

в) вживання слів у властивих їм значеннях, правильне подання слів

г) творення слів, уживання форм слів, побудови слів і речень

7. Зазначте рядок, у якому перелічені комунікативні функції професійного монологічного мовлення:

а) інформативна, адиктивна, експресивна, координаційна, конативна

б) інформативна, конструктивна, емотивна, рекреаційна, навіювальна

в) інформативна, креативна, організаційна, фонативна, адаптативна

г) інформативна, впливова, експресивна, розважальна, ритуально-культува

8. Побудова мовлення, за якої рівень складності мови і в термінологічному, і в змістовному, і в структурному розуміння відповідні інтелектуальному рівню адресата - це вимоги до:

а) змістовності мовлення

б) багатства мовлення

в) доречності мовлення

г) доступності мовлення

9. Комунікативна якість професійного мовлення, яка привертає увагу слухача, читача своєю формою, логічним або емоційним підкресленням - це:

а) точність мовлення

б) багатство мовлення

в) чистота мовлення

г) виразність мовлення

10. Одна із визначальних ознак культури мовлення фахівця:

а) виразність

б) логічність

в) багатство

г) правильність

11. Вагомими умовами логічності мовлення є (укажіть рядок із правильною відповіддю):

а) уникнення тавтології, зайвих слів

б) точність вживання слів, словосполучень, чіткість у побудові ускладнених речень

в) смислова завершеність тексту

г) усі відповіді правильні

12. Структурними особливостями мовлення вчителя є (оберіть правильний варіант відповіді):

а) тривалість мовлення

б) горизонтальне й вертикальне членування

в) використання тропів і риторичних фігур

г) усі відповіді правильні

13. Укажіть, у якому слові допущено орфографічну помилку:

- а) Святвечір
- б) Івана Купала
- в) Зелені свята
- г) Велигдень

14. Автор вислову: «Я став справжнім майстром тоді, коли навчився говорити «Іди сюди» з дванадцятьма - п'ятнадцятьма відтінками, коли навчився надавати двадцять нюансів у постановці мимики, постави, голосу» належить:

- а) В. Сухомлинський
- б) І. Зязюн
- в) Ш. Амонашвілі
- г) А. Макаренко

15. Зміст якого поняття розкриває подане визначення: «Унормована, відшліфована форма загальнонародної мови, що обслуговує найрізноманітніші сфери суспільної діяльності людей: державні та громадські установи, пресу, художню літературу, науку, театр, освіту й побут людей»:

- а) національна мова
- б) державна мова
- в) професійна мова
- г) літературна мова

16. Зміст якого поняття розкриває подане визначення: «Елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови»?

- а) говірка
- б) просторіччя
- в) двомовність
- г) суржик

17. Щоб співрозмовники розуміли один одного, їхнє мовлення повинно бути:

- а) аргументованим
- б) емоційним
- в) простим
- г) якісним

18. Тропи, які сприяють виразності й образності педагогічного мовлення:

- а) синоніми, омоніми, антоніми
- б) порівняння, паралелізми, пароніми
- в) фразеологізми, діалектизми, жаргонізми
- г) метафори, гіперболи, синекдохи

19. Запорукою правильної дикції є:

- а) засвоєння й дотримання орфоепічних норм
- б) уміле керування голосом
- в) стабільне дихання
- г) забезпечення правильної артикуляції кожного звуку

20. Шиплячі приголосні в українській мові здебільшого вимовляються (оберіть правильний варіант відповіді):

- а) м'яко
- б) пом'якшено
- в) дзвінко
- г) твердо

21. Укажіть речення, в якому порушено правило чергування прийменників:

- а) Важливий науковий форум проходив у Львові
- б) Директора школи викликали в службових справах
- в) Він засидівся у хаті
- г) Мале суденце довго плавало у океані

22. У реченні «Ходить осінь по траві» застосовано:

- а) гіперболу
- б) парадокс
- в) алюзію
- г) метафору

23. Укажіть рядок, де в реченні вжито оксиморон:

- а) Глибока тиша стояла над світом...
- б) У тебе сили як у комара!
- в) Я казала тобі це тисячу разів!
- г) У класі стояла дзвінка тиша...

24. Знайдіть приклад метонімії:

- а) Дощ барабанить по сірих дахах будинків.
- б) Народна пісня бере за душу.
- в) Петрусь полетів у магазин по цукерки.
- г) Сьогодні ми будемо читати читати Шевченка.

25. Укажіть рядок, де вказано оптимальний темп усного педагогічного мовлення:

- а) 70-90 слів за хв.
- б) 90-100 слів за хв.
- в) 100-110 слів за хв.
- г) 120-150 слів за хв.

26. Оптимальний час для проведення ділової бесіди:

- а) 20-30 хв.
- б) 15-20 хв.
- в) 5-10 хв.
- г) 10-15 хв.

27. Слова і вирази, що використовуються у переносному значенні:

- а) синоніми
- б) омоніми
- в) фразеологізми
- г) тропи

28. Суть якого поняття розкриває подане визначення: «Уміння вибрати з можливих варіантів літературної норми найбільш точний, стилістично доречний, найбільш виразний, естетичний варіант для даної ситуації мовлення»:

- а) мовна активність
- б) мовна грамотність
- в) мовна компетентність
- г) мовна майстерність

29. Укажіть рядок, де в реченні НЕ порушені лексичні норми:

- а) Кілька років тому назад.
- б) Я приймала участь у даній конференції.
- в) План роботи на грудень місяць.
- г) Ця картина одразу впадає в око..

30. Укажіть рядок, де правильно наголошено слово:

- а) нОвий, завданнЯ, фАховий
- б) чИтання, навчаннЯ, котрий
- в) сІмдесят, рУкопис, спина
- г) ціннИк, дОчка, одИнадцять

31. Точним можна назвати таке мовлення, у якому вжиті слова... (продовжте речення):

а) використовуються у незвичному, метафоричному значенні, що дає можливість образно, художньо відтворювати дійсність

б) використовуються в експресивно переносному значенні

в) передають певні поняття через художні образи, якими відтворюється не зовсім звичне бачення, сприймання людиною навколишнього світу і себе в ньому

г) повністю відповідають їх мовним значенням - значенням, що усталились у мові в даний період її розвитку

32. Під час мовленнєвого дихання (оберіть правильний варіант відповіді):

а) вдих і видих рівномірні

б) вдих довший, ніж видих

в) позиція вдиху й видиху залежить від здоров'я мовця

г) видих довший, ніж вдих

33. Укажіть рядок, де у словосполученнях допущено помилки:

а) повний сили, вищий від батька, спроможний зрозуміти

б) наша школа, моя родина, його пісня

в) свіжий хліб, золоте серце, чиста вода

г) моя автобіографія, передовий авангард, зобразити образ

34. Який відсоток комунікації відбувається з використанням невербальних засобів?

а) 30-40%

б) 40-50%

в) 50-60%

г) 60-80%

35. Позначте рядок, у якому помилково утворено назву жителів:

а) бориспільці, броварчани, бахмутці

б) іванофранківці, ірпінці, кам'янчани

в) дніпровці, дончани, одесити

г) коломийчани, уманчани, тернополяни

36. Укажіть рядок зі словами, де наголос падає на перший склад:

- а) боязнь, бюлетень, вимога, зібрання
- б) вітчим, квартал, літопис, ненависть
- в) нести, новий, роздрібний, течія
- г) благовіст, ваги, випадок, загадка

37. Укажіть рядок, де усі іменники мають лише форму

множини:

- а) окуляри, двері, горіхи, звірі
- б) хаші, сани, вареники, книги
- в) коноплі, дрова, зустрічі, столи
- г) шахи, ножиці, штани, ворота

38. У якому рядку Неправильно підібрано синонім?

- а) доказ-аргумент, перевірка-контроль, аеродром-летовище
- б) повідомляти-інформувати, сердитися-гніватися, форсувати-прискорювати
- в) бажати-хотіти, виховувати - плекати, робити - чинити
- г) високий-низький, сміливий-відважний, ласкавий-ніжний

39. У якому рядку допущено граматичну помилку?

- а) п'ять директорів, три доповідачі, два фахівці
- б) одна команда, два імені, двоє дітей
- в) п'ятеро хлопців, півтора року, півтори години
- г) чотири сантиметри, чотири района, чотири відсотки

40. У якому рядку словосполучення Не потребує коригування?

- а) бувші учасники
- б) оточуюче середовище
- в) завідуючий кафедрою
- г) контрольована ситуація

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ: Центр навчальної літератури, 2019, 284 с.
2. Берегова Г. Д., Предместніков О. Г. Культура мовлення у системі професійної підготовки молоді. Монографія. Херсон: Олді +, 2021. 272 с.
3. Бондаренко, А. І. Культура ділового мовлення вчителя : навч.–метод. посіб. Ніжин : НДПУ, 2000. 73 с.
4. Було-стало: правописні новації 2019 (за посібником Олександра Авраменко). Київ: Даринка, 2019. 40 с.
5. Бурдакова Ю. Є. Уживаймо влучно. Або як уникнути найпоширеніших помилок. Харків. : Основа, 2021. 144 с.
6. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч.посібник. К.: КНЕУ, 2005. 336 с.
7. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч.посіб. К.: ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
8. Гаркуша І. В. Риторична культура мовлення сучасного фахівця-психолога: навчальний посібник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019 с.
9. Герман В. В. Риторична культура вчителя в академічному просторі: навчальний посібник. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 190 с.
- 10.Городенська К. Г. Українське слово у вимірах сьогодення. К. : КММ, 2019. 208 с.
- 11.Дворецька, Юлія. Помилкаріум. Моя українська правильна та вишукана. Київ, 2021. 128 с.
- 12.Довідник з культури мови / за ред. С. Я. Єрмоленко. К. : Вища школа, 2005. 399 с.
- 13.Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення. Х.: О.В.С., 2002. 144 с.
- 14.Дружинець М. Л. Українське усне мовлення: психо - та соціофонетичний аспекти : монографія. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. 580 с.
- 15.Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд: Монографія. К.: НДПУ, 2007. 444с.
- 16.Заболотний О., Заболотний В. Правильне мовлення. Київ: Літера ЛТД, 2020. 224 с.

17. Заболотний О., Заболотний В. Український правопис - це доступно. Київ: Літера ЛТД, 2020. 272 с.

18. Збірник завдань для перевірки грамотності (за технологією PISA) / Васильєва Д., Горошкін І., Надтока В., 2020. 66 с.

19. Ілюстрований словник-помічник з української мови. 1-4 класи / А. А. Ємець, О. М. Коваленко, Г. В. Левандовська, упоряд. Х.: Вид. група «Основа», 2020. 176 с.

20. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача: Навчальний посібник. Х.: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.

21. Климова К. Я. Основи культури і техніки мовлення : навч. посібник для студ. ВНЗ. 2-е вид., випр. і доп. К. : Ліра-К, 2007. 240 с.

22. Корж А. В. Українська мова професійного спрямування : навч. посібник : (рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ). 2-ге вид. К.: КНТ : Центр учбової літератури, 2012. 293 с.

23. Культура мови : від теорії до практики : монографія / Л. Струганець, О. Бобесюк, О. Веремчук та ін. ; [за ред. Л. Струганець]. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 216 с.

24. Культура фахового мовлення : Навч. посібник / За ред. Н. Д. Бабич. Чернівці: Книги-XXI ст., 2011. 528с.

25. Лимаренко Л. І. Воркшоп із техніки мовлення : посібник - практикум [для студентів педагогічних і мистецьких спеціальностей вищих навчальних закладів]. Херсон: ХДУ, 2012. 96 с.

26. Мафтин, Лариса. Концепція провадження професійної компетентності педагога в просторі інноваційної освітньої діяльності/ Honcharuk, V., Pohoda, O., Popovych, S., Fedorenko, O., Filipchuk, N., Maftyn, L. (2021). O conceito de condução da competência inovadora dos professores no espaço das atividades pedagógicas. *Laplage Em Revista*, 7(3), p.103-110. <https://doi.org/10.24115/S2446-62202021731268p.103-110>. Режим доступу: <https://laplageemrevista.editorialaar.com/index.php/lpg1/article/view/1268/1137>

27.Мацько Л. І. Культура української фахової мови: навч. посібник / Л. І.Мацько, Л. В. Кравець. К.: ВЦ Академія, 2007. 360 с.

28.Пасинок В. Г. Основи культури мовлення. Навч. посіб. К.: «Видавництво «Центр учбової літератури»», 2012. 184 с.

29.Пентилюк М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення. Навч.посібн. К.: Центр учбової літератури, 2011. 244с.

30.Пономарів, Олександр. Культура слова. Мовностилістичні поради. Київ: Либідь, 2011. 272 с.

31.Практикум з української мови : навчально-методичний посібник для слухачів підготовчих курсів / уклад. С. М. Валійова, Т. О. Валійова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 200 с.

32.Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування: Навч. посіб. - 2-ге вид., перероб і доп. К.: Знання, 2006. 291 с.

33.Риторика: навч. - метод. посібник / укл. Лариса Мафтин. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 344 с.

34.Романовський О. Г. Педагогічна етика: текст лекцій / Романовський О. Г., Середя Н. В., Квасник О. В. Х.: НТУ «ХПІ», 2008. 64 с.

35.Семенова А., Мельник С. Мистецтво мовлення сучасного педагога: навчальний посібник. Одеса, 2020. 308 с.

36.Стамбульська Т. І. Культура мовлення майбутнього педагога: теорія та практика: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2018. 168 с.

37.Стахів М. О. Український комунікативний етикет: Навчально-методичний посібник. К.: Знання, 2008, 245 с.

38.Терещенко В. М. Навчально-методичний посібник: Методика реалізації Українського правопису в новій редакції у закладах загальної середньої освіти / Терещенко В. М., Панченков А. О. Харків: Соняшник, 2019. 256 с.

39.Термінологічна актуалізація української мовної дійсності: монографія / Фаріон І. Д., Куньч З. Й., Васишин І. П., Микитюк О. Р., Ментинська І. Б. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2020. 232 с.

40.Українська мова для іміджу та кар'єри / І. М. Літвінова, Т. В. Котукова. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 160 с.

41.Уварова А. М. Формування риторичної майстерності майбутнього вчителя: Навчально-методичний посібник для педагогічних ун-тів. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. 132 с.

42.Українська для всіх: як навчати тих, для кого українська мова не є рідною / М. Костюк, І. Хворостяний, І. Унгурян. Київ.: ТОВ «Видавництво «ЮСТОН», 2021, 252 с.

43.Українська мова за професійним спрямуванням: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / уклад. О. В. Бабакова, З. О. Митяй, О. Г. Хомчак. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 151 с.

44.Український правопис/ Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 2019. 257 с.

45.Шевчук С. В., Лобода Т. М. Практикум з української мови: Модульний курс. Навч. посібник. Київ:Алерта,2020. 284 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <http://elib.oa.edu.ua/items/show/214>. - Електронна бібліотека Національного університету «Острозька академія».

2. <http://www.twirpx.com/file/763700/> - Інтернет бібліотека.

3. Культура мови на щодень: <http://kultura-movy.wikidot.com/>

4. www.nbuv.gov.ua - Національна бібліотека України імені В. Вернадського.

5. www.nplu.kiev.ua - Національна парламентська бібліотека України

6. Курс з професійного мовлення «Вголос» - <https://training.academy/uk/offer/kurs-z-profesiynogo-movlennya-vgholos-kiiv>

7. Новий правопис: повний текст та основні зміни. Освіторія <https://osvitoria.media> Український правопис. 2019.

URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/%202019.pdf>

8. Пономарів Олександр. Культура слова: мовностилістичні поради: <http://ponomariv-kultura-slova.wikidot.com/>

9. www.ukrcenter.com - Освітньо-інформаційний ресурс «Український центр».
10. Словники України on-line від Українського лінгвістичного порталу. URL: http://ulif.org.ua/ulp/dict_all/index.php

ДОДАТКИ

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

А

Абетка - алфавіт, азбука; певний порядок розміщення букв у писемності будь-якого народу.

Абзац - 1. частина тексту, що складається з однієї чи кількох фраз і відповідає мікротемі (підтемі), яка має відносну самостійність, характеризується єдністю змісту, закінченістю і внутрішніми логічними і граматичними зв'язками; 2. відступ управо на початку першого рядка, яким починається виклад нової думки в тексті. В усному мовленні абзац виділяється інтонаційно: його перші речення вимовляються з більшою силою голосу, ніж наступні, а між абзацами робиться пауза, довша, ніж між реченнями всередині абзацу.

Абсурд - безглуздя, нісенітниця, недоладність, парадокс.

Адаптація тексту - його спрощення, полегшення, пристосування для вивчення. Полягає в заміні або відкиданні складних та важких слів, у спрощенні синтаксичних конструкцій, у скороченні обсягу тексту, усунення складних речень, фразеологічних одиниць, діалогів.

Адекватність мовлення – точність вираження думок, почуттів, волевиявлень засобами мови; ясність, зрозумілість вислову для адресата.

Адресант - джерело повідомлення; мовець, відправник повідомлення, той, хто створює висловлювання, партнер спілкування.

Адресат мовлення - той, до кого звернена мова; отримувач повідомлення, слухач або читач, співрозмовник; той, хто отримує інформацію від адресанта на паперових чи електронних носіях

Активність (у навчанні) – характеристика особливостей пізнавальної діяльності особистості, що полягає в усвідомленому використанні нею інтенсивних методів, засобів, форм оволодіння знаннями, вироблення вмінь і навичок.

Акровірш - поетичний твір, у якому початкові літери кожного віршованого рядка, які читаються зверху вниз, утворюють слово, словосполучення або речення.

У мене є одно кохання,
Котре не зраджу я вовік;
Росло воно не день, не рік,
А із мною виростало
І квіткою рясною стало...
Не одцвіте моє кохання,
А буде в серці до сконання.

(Володимир Самійленко)

Аксиома – твердження, яке не потребує доведення; самоочевидна істина.

Акцент - 1. своєрідний характер вимови, властивий тій або іншій мові, особі; 2. наголос у слові; 3. особлива увага до чого-небудь; підкреслення наголошення.

Акцентуаційні норми - узвичаєне наголошування слів відповідно до чинних стандартів: бУдемо, каталОг, фаховИЙ.

Алалія – відсутність або недостатній розвиток мовлення в дітей за нормального розвитку слуху та інтелекту.

Алегорія - троп, у якому абстрактне поняття яскраво передається через конкретний образ; напр., «правосуддя» зображають як Феміду - жіку з терезами і зав'язаними очима. На А. ґрунтуються байки, притчі (у казках Лисиця уособлює хитрість, заєць - боягузтво).

Алітерація – вид звукопису; повторення однакових або близьких за акустико-артикуляторними ознаками приголосних звуків у суміжних або близько розташованих одне від одного слова з метою створення звукового (слухового) образу або акустичного фону, гармонійно - мелодійного ладу звучання чи певної емоційно-стилістичної тональності. Напр.: Легко, легко, аж несміло листям липа шелестіла... (Г.Чубач).

Алогізм – нелогічне міркування, що порушує закони логіки; логічна помилка.

Алюзія – одна зі стилістичних фігур; натяк на подію, факт з політики, історії, культури, суспільного життя тощо; передбачає, що оратор не називатиме факт чи цитату прямо, а натякне на них так, щоб слухач сам здогадався, про що йдеться.; напр.: Прокрустове ложе, Рубікон перейдено.

Анафора (єдинопочаток) – стилістична фігура, що полягає в повторенні одних і тих самих елементів мови на початку кожного відтинку тексту: звука, морфеми, слова, групи слів; допомагає зосередити увагу на позначуваному повторюваним елементом понятті, актуалізує його, посилюючи звучання чи смислове наповнення. Напр.: Ми мовчимо - поезія і я./ Ми одна одній дивимось у вічі... (Л.Костенко); Не плач, не плач за юністю своєю! (М. Рильський).

Анотація – коротка, стисла характеристика змісту книги, статті, рукописного тексту тощо, у якій наводяться найважливіші питання роботи, викладається її зміст і дається оцінка; подається як правило на другій сторінці видання.

Антитеза - протилежність; протиставлення; стилістична фігура, протиставлення контрастних явищ, образів і понять. В основі антитези часто лежать антоніми. Напр.: «А тут не все так чітко,/ То *крила*, то *вериги*. / Від *Баха* - до *чечітки*, / Від «*чижика*» - до *Гріга*» (Л.Костенко). Антитеза вживається в ліриці, художній публіцистиці, поширена як ораторський прийом; різке протиставлення понять дає можливість авторові створити надзвичайно виразний, дієвий, об'ємний образ, допомагає підкреслити контрастні явища чи поняття, про які говорить оратор.

Антоніми – слова чи словосполучення, які мають протилежне значення. Наприклад: *день-ніч, радість - сум* і т. д. На використанні А. часто ґрунтуються антитеза, гра слів, каламбури.

Аргумент – висловлювання, яке доводить істинність тези, обґрунтовує її (у монологі оратора чи під час суперечки), або ж заперечує тезу опонента в суперечці; те саме, що доказ.

Аргументація – певний спосіб розмірковування; у загальному значенні – це процес обґрунтування людиною певного положення (твердження, гіпотези, концепції) з метою переконання в його істинності, доцільності.

Артикуляційна гімнастика – вправи, спрямовані на поліпшення рухливості органів артикуляційного апарату. За допомогою А. г. розминають і тренують м'язи язика, губ, щік, м'якого піднебіння; допомагає поліпшити дикцію: швидше і чіткіше вимовляти звуки, усунути деякі вади дикції, розслабити органи мовлення, щоб відволіктися і подолати хвилювання перед виступом.

Артикуляція – робота органів мовлення, спрямована на утворення звуків; сукупність рухів і положень вимовних органів, необхідних для утворення звуків мови. Дотримання правильного положення артикуляційних органів під час вимовляння окремих звуків і складів визначає чіткість А., що є необхідною умовою адекватного сприйняття змісту мовлення.

Архаїзми – застарілі для певної епохи назви предметів та явищ, звороти, форм слів, афікси (префікси, суфікси, флексії), що вийшли з активного вжитку або витіснені новоствореними відповідниками; напр., рать-військо, перст-палець, піїт - поет.

Асонанс – концентроване повторення одних і тих самих голосних звуків у висловлюванні; додає мовленню особливого колориту і настрою, підсилює його виразність. Напр.: **О** панно **Інно**, панно, **Інно** (П.Тичина); **Давно**, **давно**, / ще в пору колискову, / **блаженним безтурботним малюком**/ я всмоктував у **серце** рідну мову/ з **цілющим материнським** молоком (Д.Луценко).

Аудіювання – один з чотирьох видів мовленнєвої діяльності, що полягає в одночасному сприйнятті на слух і розумінні людського мовлення, є основою спілкування.

Афоризм – короткий, виразний, найбільш влучний, яскравий і точний усталений за формою вислів, своєрідна «цитата» – уривок висловлювання історичних і легендарних осіб, імена персонажів творів, назви місць подій тощо. Витоками для афоризмів є художні твори, історичні та наукові джерела, античні міфи, легенди, перекази, сюжети з Біблії тощо. Художня література допускає деякі зміни у вживанні афоризмів, що надає їм певного нового відтінку значення або нової стилістичної барви залежно від художнього задуму автора. Знання й використання афоризмів є ознакою високої мовної

культури людини. Напр.: слова Цицерона: «Поетами народжуються, а ораторами стають»).

Б

Багатозначність (полісемія) - наявність у мовній одиниці (слові, фраземі, граматичній формі, синтаксичній конструкції) кількох значень. Напр., земля: назва нашої планети; ґрунт; країна.

Багатство мовлення – риторичний аспект комунікації, використання великої кількості мовних одиниць (слів, словосполучень, речень), які відрізняються за змістом і будовою; показник багатства мовлення – великий обсяг активного словника, різноманітність уживаних морфологічних форм, синтаксичних конструкцій; обов'язкова ознака культури усного й писемного мовлення.

Білінгви – люди, які послуговуються у спілкуванні двома мовами.

Білінгвізм – двомовність; поперемінне користування двома мовами.

Благозвучність мовлення – відсутність у мовленні поєднання або частого повторення звуків, які різьнуть слух.

В

Варваризм – іношомовне слово або зворот, що суперечить нормам даної мови. Залежно від того, якого походження слово (зворот), розрізняють *латинізми* (з латинської), *англіцизми* (з англійської), *галліцизми* (з французької), *германізми* (з німецької), *полонізми* (з польської) та ін. Приклади варваризмів в українській мові: *велкам, окей, шпрехай, чайлдфрі, фейс, спікай...*

Вербальний - такий, що стосується мови та мовлення; словесний.

Вербальні компоненти – засоби мовного коду, тобто слова, словосполучення, речення, фрази, повідомлення, тексти, за допомогою яких передається інформація в комунікації.

Візуалізація - уявлення, створення умов для візуального спостереження; процес перекодування словесного або символічного матеріалу в просторово-зорів уявлення і

образи та оперування ними; використання наочності (таблиць, малюнків, муляжів, ілюстрацій, предметів) під час навчання.

Види мовлення – різні аспекти мовленнєвої діяльності; в основу різних наукових класифікацій мовлення покладено різні критерії: характер мовлення (внутрішнє й зовнішнє), спосіб організації мовлення (усне й писемне), ступінь активності (продуктивне і рецептивне) та деякі інші (вербальне – невербальне, офіційне – неофіційне, монологічне – діалогічне – полілогічне).

Виразність мовлення - комунікативна якість усного або писемного мовлення, яка здатна привертати увагу, викликати інтерес до висловлюваного, впливати на емоції та почуття мовців.

Висновки – частина усного або письмового тексту, яка сформульована в його кінці й містить підсумки викладеного, узагальнену оцінку того, про що говорилося або писалось; є важливою структурною частиною виступів і писемних творів; короткий огляд, стислий узагальнений зміст усього, що сказано у промові.

Вступ – частина усного виступу оратора або письмового тексту, розташована на його початку, у якій стисло викладаються зауваження щодо наступного змісту; має на меті привертати увагу слухачів або читачів, активізувати їхні думки й почуття, викликати бажання слухати або читати.

Вульгаризм – грубі або брутально-лайливі слова й вирази; відзначаються негативним стилістичним забарвленням, експресивністю.

Г

Гіпербола – один із тропів, образне перебільшення якоїсь ознаки з метою її підкреслення; особливо часто використовується в політичній полеміці, агітації, пропаганді; привертає увагу й посилює образність. Напр: Так ніхто не кохав. Через тисячу літ лиш приходять подібне кохання... (В. Сосюра).

Гіперкомунікативність – намагання особистості стати центром спілкування; неадекватне усвідомлення позиції співрозмовників, ігнорування їхніх точок зору.

Говоріння – продуктивний вид мовленнєвої діяльності, висловлення власних думок або ретранслявання чужих в усній

формі; забезпечує усне спілкування в діалогічній формі (паралельно з аудіюванням) і в монологічній формі; спрямоване до однієї або багатьох осіб.

Голос - сукупність різних щодо висоти, сили і тембру звуків, що утворюються за допомогою голосового (артикуляційного) апарату; дієвий компонент звукового мовлення; звук, що утворюється в гортані коливанням наближених і напружених голосових зв'язок.

Голос (педагогічний) – професійно сформований голос, який повною мірою забезпечує звукову сторону педагогічного спілкування.

Голосу гігієна - не допускати висоти поза межі можливого діапазону, надмірної гучності й тривалості, простудних захворювань (гострих хронічних катарів верхніх дихальних шляхів), нервових зрушень; не перевищувати денні норми голосового навантаження (наприклад, для лектора - 4-5 акад. годин підряд), робити перерви, профілактику носоглотки.

Градація – поступове підвищення, посилення; стилістична фігура, що полягає в такому розташуванні частин висловлювання (слів, частин речення), коли кожна наступна містить у собі посилення (послаблення) смислового чи емоційно-експресивного значення; дає змогу відтворити вчинки, думки, почуття або події в розвитку; низка однорідних слів чи словосполучень, які поступово підвищують або знижують емоційну наповненість чи змістове навантаження того, про що йдеться; додає промові виразності, привертає увагу слухачів. Напр.: Найшли, налетіли, зом'яли, спалили, побрали / З собою в чужину весь тонкоголосий ясир (В. Стус).

Грамотність - ступінь знання законів і правил рідної мови, вміння користуватися цими знаннями для висловлювання своєї думки в усному та писемному мовленні; основа мовленнєвої культури, забезпечує дотримання мовних норм; освіченість.

Гуманізм - людинолюбство; людяність, увага й любов до людини, готовність їй допомогти.

Гумор – здатність помічати у явищах їхні смішні, комічні аспекти; доброзичливо-глузливе ставлення до чогось; у риторичній діяльності є одним із засобів привертання уваги

аудиторії; почуття гумору бажане під час ведення діалогів, суперечок, дискусій тощо.

Д

Декламація – мистецтво виразного читання (декламування), або мистецького виголошування, здебільшого з пам'яті літературних творів, зокрема віршів. У переносному розумінні декламація є манера говорити піднесено; пишномовні слова, промови; стосується радше акторської майстерності, ніж риторики.

Дикція – чітка манера вимовляння слів, складів і звуків, один з важливих елементів культури мовлення.

Діалектизм слово чи словосполучення, характерне для певної місцевості, територіального різновиду мови (діалекту). Напр., західноукраїнськими діалектами є слова: когут-півень, маржина - худоба, файний - гарний тощо. Вживаються зі стилістичною метою: для створення місцевого колориту чи гумористичного ефекту (наприклад, відтворюючи мовлення людей з певної місцевості).

Діалог – двосторонній обмін інформацією; розмова, спілкування між двома особами. Кожен учасник діалогу може поставати або в ролі мовця, або в ролі слухача. Основні ознаки Д.: цілеспрямованість, двосторонність, єдність породження й сприймання мовлення, емоційність; передбачає водночас вираження власних думок та сприйняття думок опонента.

Діалог педагогічний - дія у педагогічному процесі, яка дає змогу кожному партнерові самовиразитись у спілкуванні; необхідна умова продуктивної організації освітнього процесу. В умовах професійно-риторичної діяльності вчителя педагогічний діалог розглядається як ефективна комунікативна взаємодія учасників педагогічного дискурсу, метою якої може бути доцільне пояснення, обмін інформацією між учасниками спілкування, переконання їх, спонукання до дії.

Діапазон голосу - звуковий обсяг, що визначається інтервалом між найнижчим і найвищим звуком голосу. Уміння «перекидати», легко піднімати й опускати звук, не роблячи ніяких м'язових напруг, чути високі і низькі тони звучання свого голосу - необхідна умова володіння інтонацією промови.

Доречність мовлення – відповідність мовлення конкретній ситуації й меті спілкування; передбачає відбір найоптимальніших для певної ситуації мовних засобів, а також урахування обставин мовлення, складу слухачів (їхніх знань, інтересів), завдань, які ставить перед собою мовець; є однією з вимог культури мовлення загалом.

Дотеп – влучний, стислий, кмітливий вислів із сатиричним або гумористичним відтінком. Часто вживають як синонім до слова жарт; використання в ораторському мовленні привертає увагу слухачів, робить виступ цікавішим і динамічнішим. Напр.: Бійся вола спереду, коня ззаду, а дурня – зі всіх боків (прислів'я).

Доцільність мовлення – відповідність мовлення поставленій меті; є однією з вимог культури мовлення загалом. Д. м. сприяють чітке усвідомлення мети виступу, продуманий зміст мовлення, добре орієнтування в темі, вдалий підбір мовних одиниць, знання невербальних засобів комунікації.

Е

Евфемізм – пом'якшувальні або маскувальні слова і вислови, які використовуються замість слів, котрі сприймаються як небажані, неприйнятні, вульгарні, зневажливі, ненормативна лексика, образливі або табу. Напр.: відійти, піти у вічність замість померти; замість брехати – говорити неправду, видумувати, фантазувати. тощо. В ораторському мовленні Е. використовують, коли хочуть уникнути вживання різких, неприємних висловів або ж з гумористичною метою.

Евфонія (милосвучність) – розділ поезики, який вивчає звукові засоби та звукову організацію мови художніх творів, зокрема віршів; у мовознавстві це передусім уникання складного для вимови нагромадження звуків

Екзальтація – стан сильного збудження, надмірної захопленості чимось, натхненності, піднесеності. Під час публічного мовлення екзальтацію виявляти варто лише у відповідних ситуаціях, вона може бути доречною в надихальних, закличних промовах.

Експресивність – яскравість прояву почуттів та емоцій; підвищена виразність твору (промови), створена за допомогою художніх та риторичних засобів. У публічному мовленні є

позитивною властивістю промови та виступу оратора, оскільки робить їх більш жвавими й динамічними.

Експресія – сила вияву певних почуттів, емоцій, а також виразність тексту, створена різноманітними засобами мови, зокрема фігурами, тропами.

Експромт – у риторичі промова, складена безпосередньо у процесі виголошення, без попередньої підготовки. Те саме, що імпровізація. Створення Е. вимагає від промовця певного досвіду складання та виголошення промов, впевненості в собі, кмітливості.

Еліпсис – одна зі стилістичних фігур, пропуск у висловлюванні певних компонентів, які слухач (читаач) установлює з контексту. Напр.: Глянула за вікно, а там – сніги, Одні на спокій та мир сподіваються, а другі – на наживу. Використання Е. допомагає уникнути багатослів'я й повторів, робить мовлення динамічним.

Емпатія – стан емоційного резонансу на переживання іншої людини; здатність співпереживати.

Емоційні жести – жести, які виявляють різноманітні емоції людини. Напр., знизування плечима підкреслює сумнів чи непевність, розведення рук – здивування, удар кулаком по столу – гнів тощо. Такі жести (у поєднанні з мімікою та інтонацією) посилюють експресивність мовлення.

Емоційність – схильність людини до переживання та яскравого вираження емоцій; збудженість. У публічному мовленні Е. – радше позитивна властивість оратора, вона робить виступ більш жвавим і динамічним, аудиторія здебільшого є чутливою до Е. й відповідає власними емоціями.

Емфаза – одна з риторичних фігур, емоційне та експресивне виділення певної частини висловлювання чи окремого слова за допомогою інтонації, повторень, порядку слів тощо. Наприклад: «Нам потрібно працювати, працювати і ще раз працювати!», де «працювати» виділено повторенням, а в усному мовленні – також інтонаційно. У широкому сенсі Е. – це підсилення емоційної виразності мовлення за допомогою інтонації та застосування риторичних фігур.

Епітет – один із тропів, художнє, образне означення, що підкреслює прикметні риси чи якості осіб і предметів.

Вживають як засіб образної характеристики предмета мовлення. Напр.: гнівний акорд, несхибний закон, цілоденна робота.

Епіфора – повторення однакових звуків, слів чи словосполучень у кінці кожної фрази. Напр.: Продовжувати справу було нашим рішенням. Зберегти наявну команду було нашим рішенням. Навчатися й шукати нові шляхи було нашим рішенням. Використання Е. робить мовлення виразнішим, привертає увагу аудиторії. Протилежною до Е. є анафора.

Еристика - мистецтво вести спір, діалог, дискусію, полеміку, диспут, дебати тощо; будувати переконливу аргументацію, ефективно критикувати погляди опонентів; вчення успішної комунікації.

Естетичність мовлення – використання експресивно-стилістичних засобів мови, які роблять мовлення багатим, виразним, красивим.

Ж

Жанр красномовства – тип промови, для якого характерний специфічний зміст, а також особливості й обставини виголошення; Ж. виділяють у кожному конкретному виді красномовства; напр.: Ж. академічного красномовства є лекція, наукова доповідь, наукове повідомлення.

Жаргонізми – слова чи словосполучення, характерні для певного жаргону, тобто соціального різновиду мовлення; переважно є емоційно забарвленими, мають відповідники в літературній мові; зустрічаються у мовленні представники різних вікових і соціальних груп; напр., Ж. молоді: прикол (жарт), стипуха (стипендія). Ж. використовують у невимушеному, фамільярному мовленні досить вузькі групи людей, тому промовець може вживати їх тільки в обмежених випадках – під час виступу перед дуже близькою аудиторією, якій ці слова не чужі, для створення гумористичного ефекту або ж зі стилістичною метою – для характеристики певних осіб чи соціальних груп.

Жарт – фраза чи невеликий текст з гумористичним змістом; може містити іронію, сарказм, гру слів та ін.; є одним із засобів активізації уваги слухачів.

Жест – один з невербальних засобів спілкування, рух людського тіла або його частин (здебільшого рук), який передає

певну інформацію, виражає емоції; жести супроводжують вербальне спілкування, або ж їх використовують замість слів.

Жестикулювання – процес використання жестів для виразності мови або виявлення емоцій.

3

Засоби керування увагою аудиторії – прийоми, які дають змогу підвищити увагу аудиторії, зацікавити слухачів. До *внутрішніх*, які впливають на структуру промови, належать історії та приклади з життя, засоби образності мови, цитати, відступи від теми, гумор, додаткова інформація, зауваження, що зачіпають інтереси й систему цінностей слухачів, звертання та запитання, адресовані слухачам, мислення вголос як прихована форма діалогу. Традиційно найбільший інтерес для будь-яких слухачів становлять вони самі, їхні проблеми і перспективи. До *зовнішніх* З. к. у. а. належать інтонація, рухи промовця, жести, міміка, поза тощо.

Звук (мовний) – найменша неподільна одиниця мовлення, яка утворюється апаратом мовлення, має фізичну природу і виконує в мові певну функцію. Звукова система сучасної української мови нараховує 38 звуків - 6 голосних і 32 приголосних.

Звуки роздумування – звуки, які мовець вставляє у паузах між словами під час виголошення промови. Найчастіше це звуки, подібні до протяжних [а], [е], [м]. Причинами їх вживання можуть бути недостатнє знання тексту промови, вагання, нездатність зосередитися і підібрати потрібне слово; позбутися З. р. допомагає збільшення словникового запасу, а також тренування інтелекту, гнучкості й швидкості мислення.

Змістовність мовлення - глибоке, осмислене висвітлення теми й головної думки висловлювання через докладне ознайомлення з різнобічною інформацією з цієї теми; уміння добирати потрібний матеріал і підпорядковувати його обраній темі; повнота розкриття теми без пустослів'я чи багатослів'я.

Зовнішня культура оратора – система засобів, які створюють імідж промовця; передбачають урахування таких чинників: зовнішній вигляд, постава, погляд, жести, голос тощо.

I

Ідеал – найвища мета, до якої прагнуть люди і яка керує їхньою діяльністю, прагнення; взірець досконалості; досконалість, довершення, приклад.

Ідея промови – головна думка, яка стисло виражає зміст промови; переконання, яке автор промови прагне донести до слухачів.

Ідіома – стійке словосполучення зі сталим значенням, фразеологізм; використання додає виразності мовленню оратора, привертає увагу слухачів. Напр.: замилювати очі, бити байдики, відвести душу, дати відкоша.

Імпровізація (експромт) – промова, що виголошується без попередньої підготовки; ґрунтується на природному дарі слова й ерудиції, культурі промовця; здатність до імпровізації свідчить про обдарованість і найвищий рівень розвитку ораторської здібності.

Інверсія – одна зі стилістичних фігур, мовленнєвий зворот, який полягає у зміні прямого порядку слів для того, щоб привернути увагу слухача або читача до певної частини висловлення; напр.: *За ідею треба боротися, а не за власну вигоду*. Зміна звичайного порядку слів у реченні надає фразі особливого стилістичного забарвлення, посилює смислову значущість слів.

Інтонація – сукупність звукових мовних засобів, завдяки яким передають смисловий, емоційно-експресивний і модальний характер висловлення, комунікативні значення та ситуативну зумовленість, стилістичні забарвлення тексту, індивідуальність виражальних прийомів мовця; у складі І. – мелодика, інтенсивність, тривалість звучання, фразовий і логічний наголоси, ритм, тембр, паузи.

Інтонування – процес вимови слів чи фраз з певною інтонацією; І. промови в риториці має велике значення, адже надає сказаному змістового оформлення, допомагає виділити найважливіше, виявляє емоції промовця.

Іронія – одна зі стилістичних фігур, уживання слів у протилежному до буквального значенні, яким виявляють глузливе, скептичне ставлення до того, про що йдеться; прихована насмішка, замаскована зовнішньою благопристойною формою; передбачає, що слово чи фраза, вимовлені з певною

інтонацією (чи просто в певному контексті) набувають зворотного значення. Напр.: висловлювання «Ну ви й розумні...», сказане з іронією, означає цілком протилежне.

К

Каламбур – гра слів, яка полягає у використанні в одному контексті різних значень багатозначного слова або ж омонімів; уживають переважно з гумористичною метою. Напр.: Як усі оратори, що ставлять собі за мету вичерпати тему, він вичерпав терпіння слухачів (О. Уайльд).

Канцеляризми - слова та сталі форми словосполучень, характерні виключно для норм спілкування, прийнятих офіційно-діловим стилем мовлення. У тексті художніх творів використовуються з метою створення комічного враження в читачів і мовленнєвої характеристики дійових осіб. Приклади: вищезгаданий, висловити глибоке занепокоєння, за згодою сторін, довести до відома тощо.

Катарсис – естетичне переживання, що полягає у звільненні від негативних пристрастей, психологічної напруги; емоційна розрядка під впливом мистецтва.

Кінесика – сукупність візуальних характеристик людини (таких як жести, міміка, хода, постава, поза, розташування щодо інших людей тощо), а також наука, яка вивчає особливості невербального (несловесного) спілкування, що відбувається за участю цих характеристик; в ораторській практиці адекватна К. є однією з ознак риторичної культури промовця.

Кліше – мовленнєві звороти, які регулярно повторюються в певних умовах і контекстах; характерні для певних стилів чи ситуацій; типовими прикладами К. є фрази привітання, подяки тощо, тобто формули мовленнєвого етикету, звичні для політичного красномовства словосполучення на зразок «внутрішньополітична криза», «корупційна схема», «маріонетковий уряд», «відмивання коштів» тощо.

Ключові слова – слова, що несуть основний зміст тексту; на них, як правило, падає логічний наголос.

Комунікативна поведінка - сукупність форм, традицій і норм спілкування людей у різних соціальних і національних групах і спільнотах.

Комунікативні здібності вчителя – здібності до спілкування з дітьми, вміння знайти правильний підхід до учнів, встановити з ними доцільні, з педагогічної точки зору, взаємовідносини; наявність педагогічного такту.

Комплімент – особлива форма похвали, вираз схвалення, поваги, захоплення тощо; складова мовленнєвого етикету.

Композиція – побудова художнього твору, яка обумовлена його змістом, призначенням; сам твір, тобто кінцевий результат діяльності митця.

Композиція промови – побудова промови, поєднання всіх її компонентів в одне ціле; виражає взаємодію складових частин промови (вступу, головної частини, висновків), способів і методів викладу матеріалу, і ширше – змісту промови та її форми; структуру К. відбиває план.

Комунікація – процес обміну інформацією між двома чи більше особами; слово часто вживають як синонім до спілкування, однак спілкування – дещо ширше поняття, яке, крім обміну інформацією, включає інтелектуальну та психічну діяльність, спрямовану на встановлення й розвиток контактів з іншими людьми; К. здійснюють вербальними чи невербальними засобами.

Контакт з аудиторією – взаємодія та взаєморозуміння промовця й слухачької аудиторії, спільність їхнього психічного стану; виявляється у співпраці оратора та слухачів, коли присутні уважно стежать за ходом думок промовця; уміння встановити К. з а. – важлива складова риторичного мистецтва.

Контамінація – мовна помилка, яка виникає внаслідок змішування частин слів або словосполучень. Напр.: найкращий від усіх (найкращий+кращий від усіх), мова йдеться про (мова йде про і йдеться про), щось-небудь (щось+що-небудь)

Красномовство (красномовність) – уміння майстерно, красиво й переконливо говорити, утримувати увагу аудиторії; ораторський хист; передбачає впевненість у собі, уміння

доносити власні думки до слухачів у цікавій і доступній формі, вибудовувати струнку й аргументовану промову.

Крилаті вислови – сталі звороти мовлення, що мають, як правило, книжне походження й вирізняються влучністю, образністю, виразністю, лаконізмом; найчастіше це висловлювання видатних людей, цитати з творів, загальновідомі власні імена, що стали символічними, тощо. Напр.: Світ ловив мене, та не впіймав (Г. Сковорода), Стукайте й відчиниться вам (Біблія) та ін.

Культура – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; рівень розвитку людства у певну епоху; освіченість, вихованість; рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності.

Культура мови - 1. окремий розділ мовознавчої науки, в якому розглядаються питання мовних норм і доцільності вживання мовних засобів у залежності від мети спілкування; 2. досконале володіння літературними нормами на всіх рівнях мовної системи в її усному і писемному різновидах, вміння користуватися мовними засобами, ясно, чітко і логічно переконливо висловлювати свою думку.

Культура мовлення - упорядкована сукупність нормативних, мовленнєвих засобів, вироблених практикою людського спілкування, які оптимально виражають зміст мовлення і задовольняють умови і мету спілкування.

Л

Лаконічність – стисле вираження думки, комунікативна риса мовлення, яка виявляється у відсутності зайвих слів, непотрібних повторів, плутанини, тавтології, плеоназму, слів-паразитів.

Літота – лексикосинтаксична фігура кількості; у сучасній науці (лінгвістиці, стилістиці, літературознавстві, риторичі) має подвійне визначення: 1. стилістичний прийом, що ґрунтується на запереченні протилежного; ствердження якоїсь ідеї через заперечення протилежної з метою заниження, применшення масштабу того, про що йдеться, із вказівкою на незначну наявність негативних рис; напр: непогано замість добре, нелегко замість важко, я не заперечую замість я

погоджуюся; 2. стилістичний прийом навмисного применшення величини, сили чи значення предмета або явища, т. зв. «зворотна гіпербола» (гіпербола навпаки); напр.: втопитися в ложці води, дівчина була низенькою, так що ледве від землі видно, життя людини – одна мить. У першому значенні Л. можна використовувати з метою іронічного, інтелектуально витриманого зменшення важливості того, про що йдеться, а також для приховування змісту сказаного, надання висловлюванню певного відтінку; Л. у другому значенні використовують для збагачення мовлення, посилення образності мови тексту.

Логічна пауза – зупинка в мовленні, яка зумовлюється тільки конкретним змістом висловлювання.

Логічне членування тексту – поділ тексту на такі змістово-логічні структурні елементи, як вступ (початок думки), головна частина (виклад теми) і висновок (підсумок), які характеризуються єдністю думки та відносною завершеністю; логічно членований текст слухачі сприймають змістовно правильно.

Логічний наголос – виділення важливого слова в реченні (яке несе особливе смислове навантаження) через підвищення сили голосу; різновид фразового наголосу, засіб особливого виділення голосом найважливішого слова чи словосполучення у змістовій структурі речення; це знак партитури, що виділяє семантичний центр фрази (слово або групу слів). Напр.: Вогнеборці [саме вони] ризикують життям; Вогнеборці ризикують [саме ризикують] життям; Вогнеборці ризикують життям [саме життям]. Логічно наголошене слово виділяють підвищенням чи зниженням тону, посиленням чи послабленням голосу або ж пришвидшенням чи сповільненням темпу його вимови.

М

Метафора – вид тропа; вжитий у переносному значенні вираз, який ґрунтується на прихованому порівнянні одного предмета чи явища з іншим на основі перенесення ознаки за принципом подібності чи контрасту; напр.: Напитись голосу твого (Л.Костенко). За допомогою метафори оратор може передати інформацію, переконати слухачів або навіть назвати

явища чи предмети, здійснивши емоційний вплив, адже її образність розвиває в аудиторії асоціативне мислення.

Метонімія – троп, що ґрунтується на перенесенні назви одного предмета чи явища на інший на основі суміжності; вважається різновидом метафори; напр.: Київ радо зустрічає гостей (О.Гончар); Увесь вітряк відразу вибухнув реготом» (М.Стельмах). Влучне використання М. дає промовцю змогу сфокусувати увагу слухачів на найважливішому слові, зробити його центром фрази.

Міміка – рухи м'язів обличчя, які відображають внутрішній емоційний стан мовця, його настрої і почуття в певний момент; є одним з найдостовірніших каналів передання інформації; стимулює емоції аудиторії.

Мнемотехніка (мнемоніка) – сукупність прийомів і методів, за допомогою яких можна швидше запам'ятати матеріал на основі створення асоціацій.

Мова - система звукових і графічних знаків, що виникла на певному рівні розвитку людства; найважливіший засіб спілкування й пізнання.

Мова державна - мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя. Конституцією України статус державної мови надано українській мові (частина перша статті 10).

Мова літературна - це оброблена, унормована форма національної мови, як в писемних так і в усних різновидах, що обслуговує культурне життя народу та всі сфери його суспільної діяльності: державні та громадські установи, пресу, художню літературу, науку, театр, освіту й побут людей.

Українська літературна мова виникла на основі говорів Середньої Наддніпряни. Її ознаки: унормованість (норми літературної мови закріплені в «Українському правописі» та різноманітних словниках); стандартність (уніфікованість); наддіалектність (літературна мова існує понад діалектами); поліфункціональність (здатність виконувати численні функції, а саме: когнітивну, комунікативну, емотивну, метамовну та ін.); стилістична розгалуженість (обслуговує різні стилі мови); загальнообов'язковість; наявність усної та писемної форм вираження.

Мова макаронічна - суміш слів чи висловів із різних мов чи переінакшення їх на іноземний лад із комічною метою; напр.: панус, собаціус, брателло.

Мова офіційна - мова, якій у певній державі, країні чи міжнародній організації надано спеціального статусу - як мови, вживання якої обов'язкове в офіційних документах, в органах законодавства, державного управління, судочинства, у закладах освіти, науки, культури тощо.

Мова професійного спілкування (професійна мова) - функціональний різновид української літературної мови, яким послуговуються представники певної галузі виробництва, професії, роду занять. Фахова мова - це сукупність усіх мовних засобів, якими послуговуються у професійно обмеженій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері; особливості її зумовлюють мета, ситуація професійного спілкування, особистісні риси комуніканта і реципієнта (мовна компетенція, вік, освіта, рівень інтелектуального розвитку); залежно від ситуації і мети спілкування доречно й правильно добираються різноманітні мовні засоби висловлення думки: лексичні, граматичні, фразеологічні тощо.

Мова українська – одна з визначних ознак етнічної спільності народу України; складна система, що містить відомості про особливості занять, побуту, світогляду, історико-культурного досвіду народу, його традицій, обрядів, звичаїв, вірувань тощо; спосіб буття етнічної свідомості.

Мовленнєва техніка (учителя) – сукупність умінь і навичок учителя: володіння правильним діафрагмально-реберним диханням, артикуляційною вимовою, чіткою дикцією, засобами логічної виразності, інтонацією, силою голосу, індивідуальним тембром, оптимальним для певної ситуації спілкування темпоритмом, за допомогою яких здійснюється вербальна взаємодія педагога з усіма учасниками комунікативного дискурсу, забезпечується сприятлива емоційно-психологічна атмосфера навчання, гуманістична спрямованість розвитку школярів.

Мовленнєвий етикет – застосування системи словесних форм ввічливості, що узвичаєні в певному суспільстві, у

конкретних актах спілкування; правила мовної поведінки, які полягають у виборі з усього можливого арсеналу словесних засобів тих лексем, які дозволять висловитися найбільш зрозуміло, тактовно, толерантно, з повагою до слухача.

Мовлення – процес спілкування, опосередкований мовою, словом, жестами, мімікою; реалізується у двох формах – усній і писемній.

Мовлення вчителя - мовлення, пристосоване для розв'язання специфічних завдань, що виникають у педагогічній діяльності, спілкуванні.

Мовлення діалогічне - процес взаємодії двох або більше учасників спілкування.

Мовлення монологічне - мовлення, коли говорить одна особа, а інші слухають, сприймають її мову.

Мовна норма - сукупність загально визнаних мовних засобів, що закріплюються в процесі комунікації, вважаються правильними та обов'язковими для всіх мовців; є такі різновиди мовних норм: фонетичні (норми вимови голосних і приголосних звуків, а також норми наголошування слів); лексико-фразеологічні (норми вживання слів і фразеологізмів у властивому їм значенні); морфологічні (норми словозміни самостійних частин мови); синтаксичні (норми побудови синтаксичних конструкцій - словосполучень і речень); стилістичні (норми вживання в тому чи іншому функціональному стилі властивих йому мовних засобів); орфографічні (система загальноприйнятих правил написання слів і їх значущих частин, правил написання слів окремо, разом чи через дефіс; правил уживання великої літери); (система загальноприйнятих правил уживання розділових знаків).

Монолог – розгорнуте висловлювання однієї особи, звернене до однієї людини або певного колективу одночасно для повідомлення інформації, впливу або спонукання до дії; акт тривалого й цілеспрямованого впливу на слухачів.

Монотонність – статичне, інтонаційно незмінне, одноманітне мовлення (на одному тоні).

Мотивація – система мотивів, або стимулів, що спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки.

Н

Навіювання (сугестія) – різні засоби вербального та невербального емоційного впливу на людину (передусім на почуття, а через них – на розум і волю особистості) з метою введення її до певного стану або спонукання до певних дій.

Наголос – посилення голосу під час вимови одного зі складів слова та збільшення тривалості його вимови; в українській мові наголос вільний; перевіряти норми наголошування варто за орфографічним словником; правильне наголошування слів є однією з ознак мовної культури людини.

Невербальні засоби – несловесні способи викладу матеріалу, що супроводжують мовне вираження тексту; є своєрідними комунікативними кодами й охоплюють: кінесіку (жести і рухи), паралінгвістику (звуковий код – тембр, гучність голосу тощо), фізіономіку (міміку, зовнішність), проксеміку (код простору), окулесіку (візуальний код) тощо; слугують для підтримання уваги слухачів, додають промові емоційності.

Неконгруентність - неузгодженість компонентів спілкування (слів, виразу обличчя, пози, інтонації), що призводить в остаточному підсумку до порушення контакту зі співрозмовником.

Неологізм – нове слово, що тільки входить у вжиток чи стає частиною активного словника мовців; напр.: вороннота, хмаролом, гранослов (Д.Павличко).

Нормативність – дотримання усіх правил усного і писемного мовлення.

О

Оксиморон - мовна фігура, в якій поєднуються два протилежних за змістом, контрастних слова, що в сукупності дають нове поняття; уміле використання оксиморонів надає мовленню витонченості й дотепності, тому поети, прозаїки, публіцисти часто вдаються до цієї фігури: безчесна добродішність, небезпечна безпека, солодкий біль, далеке стало близьким, дзвінка тиша, холодне полум'я.

Омоніми - слова, які однаково звучать і пишуться, але мають різне значення. Розрізняють омоніми: повні (абсолютні) - слова, звуковий склад яких збігається в усіх граматичних формах: газ – стан речовини, газ – шовкова прозора

тканина; ключ (від замка) - ключ (джерело), рукав (елемент одягу) - рукав (річки); неповні (часткові) омоніми - слова, що збігаються звуковим складом лише в окремих граматичних формах: вік, жаль, слід, шкода (іменники), вік, жаль, слід, шкода (прислівники); різновидами неповних омонімів є омоформи, омофони й омографи.

Організаторські здібності вчителя – здатність організовувати учнівський колектив, об'єднувати його і надихати на вирішення важливих завдань, а також уміння правильно організувати свою власну роботу.

Орфопедія – система загальноприйнятих правил, що визначають єдино правильну літературну вимову.

II

Парадокс - риторична фігура, що полягає у висловленні думки, яка різко розходиться з усталеними поглядами, і на перший погляд, ніби суперечить здоровому глуздові.

Паралепсис - риторична стратегія; замовчування; форма іронії; стилістична фігура, яка утворюється, коли оратор повідомляє саме про те, що начебто намагався приховати; використовується для комічного ефекту.

Пароніми - слова, що мають деяку відмінність у написанні й відрізняються за значеннями; напр.: нотація - анотація, адрес - адреса, ділянка-ділянка, економічний-економний, нагода - пригода, декваліфікація - дискваліфікація.

Партитура художнього тексту - графічне відтворення звучання художнього твору. Складаючи партитуру, позначають паузи, наголоси, підвищення й зниження тону, інтонаційні переломи тощо. Скласти партитуру – означає розмітити текст умовними позначками, які допомагають уникнути логічних помилок у процесі повторних читань. Складання партитури розпочинається із розчленування тексту на частини, періоди, ланки, мовні такти.

Партитурні позначки – спеціальні знаки, за допомогою яких розчленовується текст на частини, періоди, ланки, мовні такти.

Пауза дихальна – коротка перерва в процесі мовлення, яку роблять для вдиху повітря; уміння правильно дихати, а отже

й використання П. д., сприяє виразному мовленню, впливає на темп, гучність, плавність мовлення.

Пауза логічна – коротка зупинка, яка інтонаційно відділяє один мовленнєвий такт від іншого, надаючи висловлюванню відповідного змісту; розрізняють інтонаційно-логічну (пауза лише інтонаційна) та синтаксично-логічну (пауза, зумовлена розділовим знаком) паузу; П. л. формує зміст фрази, тому іноді зміна місця П. л. може кардинально змінити смисл сказаного або й спотворити його; слугує для виразності мовлення.

Пауза фразова – рядковий знак партитури, який слугує для поділу тексту на певні логічні фрагменти; бувають короткі (на один такт), середні (на два такти) і довгі (на три такти); допомагає мовцю подати текст інтонаційно та логічно правильно.

Педагогічна емпатія – співпереживання, адекватна реакція на вчинки і почуття дітей.

Педагогічна майстерність - вияв високого рівня педагогічної діяльності.

Педагогічний етикет – манера, сукупність правил і моделей поведінки вчителя в типових ситуаціях та обставинах, засвідчення її доречності та допустимості.

Педагогічний такт – почуття міри в застосуванні засобів педагогічного впливу на дітей, творчий пошук оптимальних рішень щодо взаємодії з ними.

Перифраз, перифраза - у стилістиці й поезії троп, що описово виражає одне поняття за допомогою декількох; непряма згадка предмета шляхом його опису; наприклад: не місяць, а нічне світило; лев - цар звірів; корабель пустині - верблюд; Київ – місто каштанів тощо.

Персоніфікація (уособлення) – троп, що ґрунтується на перенесенні ознак з особи на предмет або явище, коли неживе виконує дію живого (діє, як людина), олюднюється, одухотворяється; різновид метафори; напр.: сонце сміється, річка шепоче, трави співають; П. активізує й збагачує уяву слухачів, збуджує емоції.

Підтекст – приховане за фразою або текстом внутрішнє значення.

Плеоназм – мовленнєва надмірність, уживання зайвих слів; багатослів'я; напр.: адреса проживання, вільна вакансія, взаємна співпраця, продовжувати далі.

Полеміка – різновид суперечки, де є конфронтація, протистояння, протиборство сторін, ідей, думок; боротьба принципово протилежних думок з якогось питання; публічна суперечка з метою захисту, відстоювання своєї точки зору та критики протилежної; на відміну від дискусії, метою П. є утвердження однієї точки зору як правильної; у риторичі особливості ведення П. вивчає еристика.

Полілог – форма мовлення, у якій беруть участь декілька осіб (більше ніж дві) задля обміну думками, презентації та аргументації власних поглядів.

Полісемія (багатозначність) - наявність у одного і того самого слова кількох лексичних значень, кожне переносне значення так чи інакше пов'язане з первісним: баба – мати когось із батьків; стара жінка; жінка, що приймає дітей під час пологів; ворожка, шептуха; зневажлива назва чоловіка; сніговик; кам'яний бовван; усі значення об'єднуються навколо первісного «жінка, старша від інших».

Положення - 1. місцезнаходження кого-або чого-небудь у просторі. 2 розміщення тіла або його частин; 3. зведення правил, законів з певного питання; 4. наукова думка, твердження про щось; теза.

Помилка - 1. неправильність у підрахунках, написанні слова і т. ін.; 2. похибка; неправильність у вчинках, діях і т. ін.

Порівняння – засіб художньої виразності; троп, який полягає у поясненні одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою компаративної зв'язки, тобто єднальних сполучників: як, мов, немов, наче, буцім, ніби та ін. або предиката - подібний, схожий, нагадує, здається та ін.; напр.: швидкий, як блискавка; рум'яна, мов яблучко; вразлива, немов мімоза.

Правильність мовлення – відповідність мовної структури висловлювання чинним мовним нормам; одна з визначальних ознак культури мовлення.

Правопис - система загальноприйнятих правил, що визначають способи передачі мови на письмі; орфографія.

Правопис український (нова редакція) - 22 травня 2019 року Кабінет Міністрів України схвалив нову редакцію правопису, 30 травня 2029 року цей документ набув чинності; 3 червня 2019 року остаточну редакцію було опубліковано на офіційних сайтах Міністерства освіти та науки та Національної академії наук, отже, від 3 червня було рекомендовано застосовувати норми та правила нової редакції в усіх сферах суспільного життя.

Проксеміка – один із засобів невербального спілкування; мова простору та часу й система їх організації; виділяють чотири просторові зони під час спілкування: інтимна (до 50 см); особиста (50 – 120 см); соціальна (120 – 360 см); громадська (понад 360 см).

Промова – усний публічний виступ з метою висвітлення певної інформації та впливу на розум, почуття й волю слухачів; потребує підготовки, яка залежить від досвіду мовця та обставин, за яких відбуватиметься виступ; залежно від мети, буває агітаційною, інформаційною, надихальною, переконувальною, розважальною.

Професіоналізми - слова та словосполучення, властиві мовленню певної професійної групи людей.

Професійне мовлення педагога - вагома якість його професійної культури та показник фахової досконалості; до компонентів професійного мовлення педагога відносяться: якість мовного оформлення мовлення; дотримання літературних норм вимови; ціннісно-особистісні установки педагога; комунікативна компетентність; чіткий вибір інформації для створення вислову; орієнтація на процес безпосередньої комунікації.

Р

Резюме - короткий висновок із сказаного, прочитаного або написаного.

Репліка – коротка фраза, що містить заперечення, уточнення, підтримку сказаного; коротке висловлення в діалозі чи полі лозі; один з прийомів рефлексивного слухання; напр.: Це цікаво, Так, Розумію Вас, Приємно це чути.

Ретроспекція – прийом відсилання слухачів до попередньої інформації, погляд у минуле, пригадування минулих подій.

Реферувати - робити короткий виклад чого-небудь.

Речитатив – протяжне проказування, що наближається і до декламації, і до співу; текстовою основою речитативу може бути як поезія, так і проза.

Рима – співзвуччя закінчень у суміжних та близько розташованих словах, які можуть бути на місці клаузул або перебувати в середині віршового рядка.

Ритм мовлення – рівномірне чергування звуків чи слів у відповідній послідовності; чергування слів та пауз між ними; розміреність мовлення; може бути однорідний, або рівномірний (повторення відбувається через однакові проміжки часу), складний (з варіаціями).

Риторика – наука про красномовство, ораторське мистецтво; вивчає способи переконання та впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей, специфіку створення та виголошення промов.

Риторична культура – рівень оволодіння знаннями з риторики і вміння застосовувати їх під час публічного виступу.

Риторичний ідеал – взірець досконалого оратора, який володіє мистецтвом красномовства та всіма рисами, що потрібні для успішного публічного виступу.

Риторичні фігури - засоби підсилення емоційної впливовості художньої та ораторської мови, що мають умовно діалогічний характер. До них належать риторичний вигук, риторичне звертання, риторичне питання.

С

Самовиховання – свідома діяльність людини, спрямована на вироблення, вдосконалення або зміну своїх якостей відповідно до соціальних чи індивідуальних цінностей, орієнтацій, інтересів, цілей, які складаються під впливом умов життя і суспільного виховання.

Самоконтроль – уміння контролювати свої емоції, думки та поведінку; один зі складників риторичної майстерності.

Самопрезентація – вербальне й невербальне представлення власної особистості у процесі спілкування.

Сарказм – один із тропів, засіб комічності, в основі якого лежить гострий дошкульний глум, уїдлива насмішка; вищий ступінь іронії; їдке, викривальне, іноді гірке глузування з метою характеристики людини чи явища; як риторичний С. прийом використовують під час суперечок: саркастичне зауваження може збентежити опонента, поставити його у скрутне становище, а іноді зруйнувати аргументацію.

Сатира – гостра критика чогось, окремих осіб, людських груп чи суспільства з висміюванням, а то й гнівним засудженням вад і негативних явищ у різних ділянках індивідуального, суспільного й політичного життя, суперечних із загальнообов'язковими принципами чи встановленими ідеалами.

Сентенція – короткий образний вислів повчального характеру; напр. : «Хоробрим і щастя сприяє» (Вергілій).

Світогляд – система поглядів на життя, природу і суспільство; світорозуміння, погляди, переконання, концепція.

Символ – умовне позначення якого-небудь предмета, поняття або явища; художній образ, що умовно відтворює усталену думку, ідею, почуття; напр.: калина - символ краси, кохання, вірності, України.

Синекдоха – один із засобів увиразнення поетичного мовлення, виражальних засобів риторики; різновид метонімії: троп, в основі якого лежить перенесення назви з одного предмета на інший за кількістю: вживання однини замість множини, визначеного числа замість невизначеного, частини замість цілого і навпаки; напр., кажуть: Щоб і ноги твоєї тут не було! – маючи на увазі, звісно, людину; часто використовується у фразеологізмах: не показати носа, кинути оком, не ступала людська нога.

Синкопа – явище випадання одного чи кількох звуків у слові; напр.: мо – замість може; характерна передусім для розмовного стилю.

Синоніми – близькі за значенням слова, що по-різному звучать; відрізняються відтінками значення, стилістичним забарвленням, сполучуваністю з іншими словами; напр.: бігти,

линути, мчати, гнати; завдання синонімів у тексті – показати мовне багатство, особливі ознаки предметів, явищ, інтенсивність дій, почуттів тощо: Знову дзвеніли, бриніли, сурмили комарі, допікали, дошкулювали, діймали, жерли, гризли. (Ю.Яновський).

Скоромовка – жартівливий вислів, який складається зі спеціально підібраних важких для вимови слів і слугує для вироблення чіткої дикції; скоромовки побудовані на поєднаннях звуків, що вимагають безперервної перебудови мовленнєвого апарату, швидкої зміни артикуляційних позицій; напр.: Босий хлопець сіно косить, роса росить ноги босі; Хитру сороку спіймати морока, а на сорок сорок - сорок морок.

Сленг - розмовний варіант професійного мовлення; жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків: напр.: клава (клавіатура), мама - (матриця), забанити - заборонити доступ, занести в «чорний список».

Слова-паразити - вживання зайвих і безглузких у певному контексті слів на зразок: типу, якби б це, «коротше», таки, ну, ось, взагалі-то, значить.

Спілкування - обмін інформацією, передача інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу.

Суперечка – комунікативна ситуація, що виражає будь-яке зіткнення думок, за якого кожна сторона відстоює власну позицію в процесі доведення і спростування та виявляє критичну оцінку погляду співрозмовника.

Суржик - мовлення, у якому об'єднано лексичні та граматичні елементи різних мов без дотримання норм літературної мови; штучно змішана, нечиста мова. Первісно цей термін уживався щодо змішування українських та російських слів і висловів; напр.: нада, кушайте, стакан, канфети, морожено, кампот тощо; Голохвостий: Да што ви понимаєтьо? Ет, мужва! Што з тобою разговаривать (М. Старицький).

Т

Тавтологія - повтор у межах словосполучення або речення одного й того самого слова; напр.: диво дивне, об'єднатися воедино, лікар дозволив відвідувачам

відвідати пацієнта; може бути виявом браку культури мовлення; може використовувати свідомо, як стилістична фігура для привернення уваги слухачів, створення гумористичного ефекту.

Тавтологічні сполуки – характерна риса народнопоетичних творів: з діда-прадіда, з давніх-давен, тьма-тьмуца, рано-пораненьку.

Такесика - тип невербальної комунікації, складова парамови, пов'язана з тактильною системою сприйняття; включає найрізноманітніші доторкання (гаптика): потискування рук, поцілунки, погладжування, обійми тощо.

Такт педагогічний – почуття міри, відчуття конкретного стану вихованця, що підказує вихователю найделікатніший спосіб поведінки у спілкуванні з учнями в різних сферах діяльності; вміння обирати найбільш доцільний підхід до особистості в системі виховних взаємин з нею.

Тембр голосу - «забарвлення звуку»; індивідуальна особливість голосу конкретного мовця; неповторне індивідуальне забарвлення, яке обумовлене будовою мовного апарату, головним чином обертонів, що утворюються в нижніх (трахея, бронхи) і верхніх (порожнина рота й порожнина носа) резонаторах.

Темп мовлення – швидкість мовлення, яка вимірюється кількістю виголошуваних складів за секунду; оптимальним вважають 120–150 слів на хвилину.

Техніка виразного читання - сукупність методів, за допомогою яких досягається передбачуваний змістовий та естетичний вплив виголошеного тексту.

Техніка мовлення – робота мовного апарату, яка забезпечує чітку вимову звуків; володіння мовним апаратом, уміння правильно користуватися мовою; мовленням.

Тон голосу – емоційно-експресивна забарвленість голосу, що сприяє вираженню в мовленні того, хто говорить, певних відчуттів і намірів. Тон мови може бути добрим, злим, захопленим, офіційним, дружнім.

Точність мовлення – одна з властивостей мовлення, яка полягає в підборі таких слів, які повністю співвідносяться з предметами, явищами, діями, які вони називають; передбачає, з одного боку, знання та вживання точних значень слів,

словосполучень, речень, що відповідають нормам літературної мови, а з другого – уміння виражати свої думки так, щоб їх однозначно сприймали адресати мовлення; залежить від знання предмета мовлення, доброго володіння мовою, наявності лексичного запасу; є однією з вимог культури мовлення.

Троп - прийом виразності, що реалізується на рівні слова чи словосполучення; слово чи вислів, вжиті у переносному, образному значенні для характеристики будь-якого явища за допомогою вторинних смислових значень; основні різновиди тропів: алегорія, гіпербола, епітет, метафора, метонімія, літота, оксиморон, уособлення та ін..

Ф

Фоніка – звукова організація поетичного мовлення; віршові засоби, які надають ліричному творові милозвучності, посилюють його емоційність і виразність.

Фоностилістика - вивчає засоби звукової організації мовлення, шляхи та прийоми досягнення його милозвучності, способи використання природних і функціональних властивостей звуків для створення певного стилістичного забарвлення.

Фразеологізм – стійке сполучення слів, граматично організоване як словосполучення або речення, що має цілісне значення, усталене оформлення й передає певне поняття; напр.: крапля в морі (мало), заварити кашу (затіяти якусь неприємну, копітку справу), за милку душу (охоче, з великими задоволенням).

Фразовий наголос – виділення різною силою голосу слова чи слів у межах фрази, що залежить від їх смислового навантаження й місця в реченні.

Функціональний мовний стиль – підсистема (різновид) літературної мови, що історично склалася в залежності від видів людської діяльності і форм суспільної свідомості, що має певну сферу функціонування і володіє специфічним набором мовних засобів; виділяють такі Ф. м. с.: розмовно-побутовий, публіцистичний, офіційно-діловий, науковий, художній, також виокремлюють епістолярний та конфесійний стилі мовлення; кожен стиль має свою сферу поширення, виконує певні функції, вирізняється характерними

ознаками та системою притаманних йому лексичних засобів і стилістичних норм.

Ц

Цитата – невеликий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору; використовується іншою особою у своїй праці з обов'язковим посиланням на автора і джерело цитування з метою підтвердити чи розширити власне твердження; у риторичній діяльності промовець може використовувати Ц. для обґрунтування власної позиції, пожвавлення й урізноманітнення викладу, їх уживання повертає увагу аудиторії.

Цікавий - 1. який привертає увагу, викликає інтерес; захоплюючий; 2. красивий, привабливий, гарний; 3. який виявляє цікавість, відзначається цікавістю; допитливий.

Цілеспрямований - який прагне дол. певної мети; спрямований на досягнення певної мети.

Цінність - 1. виражена в грошах вартість чого-небудь; 2. те, що має певну матеріальну або духовну вартість; 3. важливість, значущість чого-небудь.

НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ

СКЕЛАДНІ ВИПАДКИ НАГОЛОШУВАННЯ

Наголос на першому складі: бУдемо; вИпадок; вИправдання; вІрші, вІршів, грОші, грОшей; здАвна; зОвсім; зОзла; кИдати; Обмін; Олень; пОдруга; пОзначка; пОкрив; прИятель; прИповідка; прИчп; рАзом; рОздріб; спина; стАтуя; фОльга; цАрина; цЕнтнер; щЕлепа.

Наголос на другому складі: аБИде; аджЕ; аБИколи; аНІж; аБИак; борОдавка; везТИ; визвОльний; визнАння; вимОга; вітчИм; граблІ; дичАвіти; добУток; дочкА; завдАння; зубОжити; зубОжілий; індУстрія; квартАл; котрИЙ; навзАєм; навчАння; налИгач; ненАвидіти; новИЙ; обрАнець; однАковий; ознАка; оптОвий; отАман; перЕпис; пізнАння; позАторік; подУшка; позАторік; рукОпис; руслО; тріскОтнява; фенОмен; ціннИк; чорнОзем; чорнОслив.

Наголос на третьому складі: беремО; болотИстий; бюлетЕнь; відвезТИ; віршОвий; горошИна;; дубовИЙ; жалюзІ;

задалИ; занестИ; запитАння; ідемО. ідетЕ; інженерІя; каталОг; кіломЕтр; листопАд; низинаА; одинаДцять; посерЕдині; порядковИй; псевдонІм; роздрібНИЙ; рокопИсний; сантимЕтр; симетрІя; текстовИЙ; течІя; українська; урочИстий; фаховИЙ; черовИЙ.

Слова з подвійним наголошуванням: бАйдУже; дОговІр; зАвждИ; кОрИсний; мАБУть; назАвждИ; пЕрвІсний; пОмИлка; правОпИсний; прОстИЙ; рОзбІр; слІзьмИ; тАкОж.

ЗМІНИ В ПРАВОПИСІ

Було	Запроваджене правило	Стало
Автор, директор, міністр, майстер, філолог, член, пілот	Утворення жіночих форм іменників, які раніше існували в чоловічому роді, тепер правило, а не просто забаганки феміністок. Нові слова утворюють за допомогою суфіксів -к, иц(я), -ин(я) та -ес	Авторка, директорка, міністерша, майстриня, філологиня, членкиня, пілотеса
Ірій, ірод	У новому правописі надається перевага літері «і», однак перед приголосними «н» та «р» можливі два варіанти написання. «И» на початку слова вживаємо у деяких власних назвах і словах тюркського походження: ийбѐн, ир, Ич-обѧ, Кім Чен Ин	Ірій та ірій, ірод та ірод
Безкрайності, меншості, свіжості, радості	У художніх текстах допускатиметься заміна і на и в кінці слів під час відмінювання. Більше не помилка, казати як століття тому «нема совісти» або «забагато мужности». И вживатимуть на початку деяких вигуків і часток: ич який хитрий, слова икати , икання та похідних від цих слів	Безкрайности (безкрайності), меншости (меншості), свіжости (свіжості), радості (радості)

Кафедра, міфологія, ефір, Афіни, анафема	Пропонується кілька варіантів написання слів грецького походження, де зазвичай звук [th] передають літерою «ф». Тепер можна використовувати букву «т» замість «ф»	Катедра і кафедра, міфологія і міфологія, етер і ефір, Атени і Афіни, анатема і анафема
Гуллівер, Гете, Гонгадзе, Гарсія	Новий правопис пропонує розширити застосування «г» в іноземних власних назвах і деяких іменах. Передавати звук [g] тепер можна двома способами: як через «г», так і завдяки «ґ».	Гуллівер і Гуллівер, Гете і Гете, Гонгадзе і Гонгадзе, Гарсія і Гарсія
Проект, проекція, фойє	Звук [j] у сполученні з голосними буде передаватись тільки буквами «є», «ї», «ю», «я»	Проект, проекція, фое
Пауза, фауна, аудиторія, аудієнція, лауреат	У словах, запозиченнях із давньогрецької мови, буквосполучення «au» тепер можна передавати не тільки через «ау», а і як «ав»	Павза і пауза, фавна і фауна, аудиторія і аудиторія, аудієнція і аудієнція, лавреат і лауреат
Півогірка, півгодини, пів'яблука, пів-України	Числівник «пів» зі значенням «половина» з іменником у формі родового відмінка однини пишеться тільки окремо. <i>Разом з «пів» писатимуться лише ті слова у називному відмінку, що виражають єдине поняття: «півострів», «півзахист», «півкуля» або «півоберт»</i>	Пів огірка, пів години, пів яблука, пів України
Поп-музика, веб-сторінка, прес-конференція, екс-президент	Новий правопис пропонує слова з першими іноземними частками писати разом. Зараз частина з них пишеться разом, а частина через дефіс	Попмузика, вебсторінка, пресконференція, експрезидент

<p>Президент України, Генеральний прокурор України</p>	<p>Як і раніше, з великої букви пишуться офіційні назви найвищих державних посад України, міжнародних посад. Але в неофіційних текстах ці назви пишуться з малої букви</p>	<p>Президент України, Генеральний прокурор України</p> <p>вибори президента; генеральний прокурор України; приїзд королеви</p>
<p>Інформаційне агентство «Главком», агентство «Франс Пресс</p>	<p>Складені назви інформаційних агентств тепер варто писати без лапок. Щодо назв сайтів, якщо поруч із назвою є родове слово – тоді лапки використовуються і назва пишеться з великої літери: сайт «Вікіпедія», соціальна мережа «Фейсбук».</p> <p>Якщо ж родового слова немає – назва пишеться з маленької літери і без лапок: гугл, твітер</p>	<p>Інформаційне агентство Главком, агентство Франс Пресс</p>
<p>День незалежності України, День соборності України</p>	<p>У назвах історичних подій, епох, календарних періодів і свят з великої букви пишемо перше (або єдине) слово і власні назви з великої букви. У назвах українських свят всі слова пишемо з великої літери</p>	<p>День Незалежності України, День Соборності України</p>
	<p>Милозвучність української мови досягається за допомогою правильного вживання «й», «і», чи «та», зокрема і як сполучників. Коли слово закінчується на голосний, а наступне починається на голосний/приголосний, варто вживати «й»: <i>Олена й Андрій</i>;</p>	

	<p><i>на траві й квітах роса; висока ймовірність; вона йде.</i></p> <p>Водночас для зіставлення понять використовується «і»: <i>дні і ночі, батьки і діти, правда і кривда, просте і складне речення.</i></p> <p>Після букв й, я, ю, є, ї вживаємо єднальні сполучники «і» або «та»: <i>зелений гай і широка долина / зелений гай та широка долина, теорія і практика перекладу / теорія та практика перекладу.</i></p>	
--	---	--

СКЛАДНІ ВИПАДКИ ПЕРЕКЛАДУ СТАЛИХ СЛОВСПОЛУЧЕНЬ ІЗ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Російська мова	Українська мова
Благо дарю вас	Дякую вам
Верный ответ	Відповідь правильна
Верный способ	Надійний спосіб
В конце концов	Зрештою, врешті-решт, кінець-кінцем
Внеочередной отпуск	Позачергова відпустка
Включая пользователей	Включно з користувачами
В случае необходимости	За необхідності
Встречаются ошибки	Трапляються помилки
В порядке исключения	Як виняток
Выписка	Витяг
Данная ситуация	Ця ситуація
Данный приказ	Цей наказ
Дать согласие	Дати згоду/ погодитись
Занимаемая должность	Займана (обіймана) посада
Играет значение	Має значення
Извините меня	Вибачте мене, перепрошую
Как и следовало ожидать	Як і можна було (варто було) сподіватися

Комиссия по	Комісія з
На основании	На підставі
Наступающие праздники	Прийдешні свята
Неопровержимое доказательство	Неспростовний доказ
Обоюдное согласие	Обопільна угода
Оказать влияние	Вплинути
Оставить в покое	Дати спокій
Ответственное мероприятие	Відповідальний захід
От нечего делать	Знічев'я
Поднимать вопрос	Порушувати питання
По договоренности	За домовленістю
По требованию	На вимогу
По указанию	За вказівкою
Принимать меры	Уживати заходів
Принимать участие	Брати участь
Проживать по адресу	Мешкати за адресою
Речь идет о	Йдеться (мовиться), мова йде про
Ряд мероприятий	Низка заходів
Сделать невозможным	Унеможливити
Следовать примеру	Брати за приклад
Следующий	Наступний (день)
Следующие выводы	Такі висновки
Согласно приказу	Згідно з наказом; відповідно до наказу
Ставить в известность	Доводити до відома
Терять время	Гаяти час
Терять голову	Розгублюватися
Ты прав; не прав	Маєш рацію; твоя правда; згоден
Условием является	Умовою є
Учитывая то, что	З огляду на те, що
Ход событий	Перебіг подій
Явиться вовремя	Прийти (прибути) вчасно

МОВНІ СТЕРЕОТИПИ (КЛІШЕ)

(Систематизація В.С. Філіпчука)

Початок розмови	Давайте поговоримо про...; Розглянемо ще один аспект цієї проблеми...; Потрібно обговорити проблему (тему); Розглянемо ще один аспект цієї проблеми; Я хотів би порадитися з вами з питання... Сьогодні нам треба поговорити про...
Стимулювання розмови	А що ви можете сказати з цього приводу? Є ще бажання виступити (висловитися)? Ми вас слухаємо...Продовжуйте...Подивимося на цю проблему з іншого боку...
Посилання на джерело, авторитет думку	У літературі є...; З літератури...; У газетах пишуть про...; Виходячи з останніх даних спостережень...; Відомо (загальновідомо, стало аксіомою), що...; За відомостями (даними) преси (спеціалістів, учених); За свідченням...; Зі слів (на думку)...; Кажуть...; Наскільки я знаю...; Як то мовиться...; Як вважає (говорить, думає, стверджує)...; Як показує досвід (практика)
З'ясування думки співрозмовника	А ось таке питання...; А Ваша думка про це? А Ваше ставлення до цього? А в чому Ви бачите проблему? Ваша думка (ставлення)...? Ви згодні? Ви поділяєте цю точку зору?; Ви не заперечуєте? Ви не знаєте...? На що Ви натякаєте? Хотілося б знати Вашу думку; У мене запитання...; Що Ви маєте на увазі? Що, на Ваш погляд, ...? Що Ви думаєте про це? Що Ви можете сказати з цього приводу? Цікаво було б знати думку про...; Що Ви пропонуєте (хочете)? Як Ви розумієте, що таке...? Яке, на Ваш погляд, можливе розв'язання проблеми? Яку проблему Ви тут бачите? Я правильно Вас зрозумів?

Корекція розмови	Вибачте, я переб'ю Вас; Вибачте, але я хочу відзначити, що...; Ви відійшли від теми; Не відхиляйтеся...; Повернемося до нашої теми; Я змушений Вас зупинити; Я все ж таки хотів би повернутися до розмови (проблеми).
Оцінка висловлювання	<p><i>Позитивна:</i> Це цікаво (розумно, оригінально); Відміно! Молодець! Просто чудово, що...; На щастя (на велику радість); Чудова (геніальна) думка; У тебе світла голова!</p> <p><i>Негативна:</i> Дуже шкода; На жаль; Мені не подобається; Яка дурниця!</p> <p><i>Здивування:</i> Дивно! Дивна річ...; Дивно те, що...; На мій подив...; Невже? Не може бути? Ну і ну! Як же так? Як же це могло трапитися?</p> <p><i>Розчарування:</i> Прикро (образливо), що...; Як на зло...; Я так (дуже) засмучений (прикро вражений).</p>
Припинення розмови	Давайте змінимо тему; Давайте поговоримо про що-небудь інше; Досить (достатньо) про це; Мені важко обговорювати цю тему (це питання, проблему); Мені не хочеться говорити на цю тему; Не запитуйте мене про це; Перейдемо до іншого питання; Я не буду (не стану, не бажаю) обговорювати цю проблему; Я не хочу продовжувати розмову на цю тему; Я про це не хочу (не можу, не хотів би) говорити.
Узагальнення. Підбиття підсумків.	Можна зробити висновок; Ми дійшли (доходимо) висновку; Одним словом...; Підведемо ризику (підіб'ємо підсумки), Підсумуємо те, що тут сказали...; Спробуємо узагальнити те, що було сказано; Отже...

ВИСЛОВИ ПРО КУЛЬТУРУ МОВИ

Найбільше і найдорожче добро в кожного народу - це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ скидає і своє давнє життя, і свої сподівання, розум, досвід, почування. *(Панас Мирний)*

А на москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по - своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово. А чиє краще, нехай судять люди. *(Тарас Шевченко)*

Хто нікчемну душу має, то така ж у нього мова. *(Леся Українка)*

Літературна мова робиться справді репрезентанткою національної єдності. *(Іван Франко)*

Головний рідномовний обов'язок кожного свідомого громадянина – працювати для збільшення культури своєї літературної мови. *(Іван Огієнко)*

Кожне слово має свій зміст, невміння вибрати потрібне слово - те саме, що замість гостро заструганого олівця на уроці малювання користуватися цвяхом. *(Василь Сухомлинський)*

Слово - це найточніший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Вміти користуватися ним - велике мистецтво. Словом можна створити красу душі, а можна й спотворити її. Тож оволодівайте цим взірцем так, щоб з-під ваших рук виходила тільки краса. *(Василь Сухомлинський)*

Мова - це доля нашого народу, і вона залежить від того, як ревно ми всі плекатимемо її. *(Олесь Гончар)*

Запашна, співуча, гнучка, милозвучна, сповнена музики і квіткових пахощів - скількома епітетами супроводиться визнання української мови... *(Олесь Гончар)*

Не бійтесь заглядати у словник... (Максим Рильський)

Слово-зброя. Як усяку зброю, його треба чистити та доглядати. (Максим Рильський)

Як парость виноградної лози, /Плекайте мову. /Пильно й ненастанно / Політь бур'ян. / Чистіша від сльози / Вона хай буде. (Максим Рильський)

Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її! Борімося за красу мови, за правильність мови, за доступність мови, за багатство мови... (Максим Рильський)

Бринить-співає наша мова, чарує, тішить і п'янить.
(Олександр Олесь)

Яке прекрасне рідне слово! Воно - не світ, а всі світи.
(Володимир Сосюра)

Мову чудову, глибинне і пружне слово, немов гостру зброю, дав нам народ. Дав цю мову і наказав свято оберігати її чистоту, збагачувати і відшліфовувати до блиску, до гостроти різючої. (Павло Тичина)

Слова - це кольорові камінці. Мало їх назбирати - треба ще з них навчитися узори викладати. (Ірина Вільде)

Українська мова не бідна, не вульгарна... Вона має свою особливу музикальність. Ця незбагненна душа нашої мови, як золотоносна річка, виблискує на хвилях народної пісні, переливається в душі нації, творить почуттєву нерозривність українського серця й української землі.

(Дмитро Павличко)

Стан державної мови, рівень володіння нею, поширеність у різних сферах життя - усе це показник цивілізованості суспільства. (Олександр Пономарів)

Українською мовою розмовляти натхненно тому, що наша абетка починається із Ангела та закінчується Янголом, від А до Я. *(Іван Малкович)*

Засмічена мова - це засмічена свідомість. *(Павло Мовчан)*

Слово творить світ, спотворене слово спотворює його.
(Павло Мовчан)

Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову. Ми повинні бути свідомі того, що мовна проблема для нас актуальна і на початку ХХІ століття, і якщо ми не схаменемося, то матимемо дуже невтішну перспективу. *(Ліна Костенко)*

Мова є маркером ідентичності, одним з дуже важливих. І мова живе доти і остільки, доки і оскільки нею говорять. Якщо мовою не говорять, вона завмирає. Я говорю українською для того, щоб моя мова жила, ширилася, розвивалася і мала майбутнє... Не бійтесь говорити українською! Думайте про майбутнє. *(Оксана Забужко)*

Мова – далеко не тільки «засіб спілкування», тобто передачі «вже готових думок», як нас усіх учили в імперській школі. Значно серйозніша її місія – бути способом народження тих думок: коли «нема мови», людині просто-напросто «нема чим думати». *(Оксана Забужко)*

Історія сьогодні не просто переписується - вона переписується українською мовою! *(Сергій Жадан)*

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ ПРО МОВУ

Або розумне казати, або зовсім мовчати.
Багато говорити, а мало слухати.
Будь господарем своєму слову.
Від ласкавих слів утихає гнів.
Від солодких слів кислоти не посолодшають.
Від теплового слова і лід розмерзається.
Він за словом у кишеню не полізе.
Вмієш казати, вмій і мовчати.
Вода все сполоче, тільки злого слова ніколи.
Вчи дитину не штурханцями, а хорошими слівцями.
Говорить п'яте через десяте.
Гостре словечко коле сердечко.
Гострий язик - дарування, довгий язик - покарання.
Держи хліб на обід, а слово - на одвід.
Де слова масні, там пироги пісні.
Добра голова не каже пусті слова.
Добре тому жити, хто вміє говорити.
Добрим словом і мур проб'єш, а лихим і в двері не ввійдеш.
З ним говорити, що решетом воду носити.
З пісні слова не викидають і свого не вставляють.
І від солодких слів буває гірко.
І сорока розкаже, та толку мало.
каже рідко, та їдко.
Кого слова не беруть, з того шкуру деруть.
Коня керують уздами, а чоловіка - словами.
Коротко та ясно, тому й прекрасно.
Красна мова знаходить добрі слова.
Ласкавим словом й гадюк чарують.
Лихо говіркому, та недобре й мовчазному.
М'які слова і камінь рушать.
Набалакав стільки, що і в торбу не збереш.
На його слові можна мур мурувати.
Намолів сто міхів гречаної вовни, та всі неповні.
Народ скаже, як зав'яже!
На словах густо, а в голові пусто.
Не бий дубцем, а карай слівцем.

Не говори пишно, щоб тобі зле не вийшло.
Не завжди говори, що знаєш, а завжди знай, що говориш.
Не кидай слова на вітер.
Не так то діється, як словом сіється.
От тобі далі й нічого сказати: цвірінь - та й у стріху!
Перше погадай, потім повідай.
Птицю пізнати по пір'ю, а людину - по мові.
Пуста мова не варта доброго слова.
Рідна мова - не полова: її за вітром не розвієш.
Сказаного й сокирою не вирубаєш.
Слова ласкаві, та думки лукаві.
Слово до слова - зложиться мова.
Слово - не горобець, вилетить - не впіймаєш.
Слово скаже, як снопа зав'яже.
Слухай багато, а мало говори.
Так говорить, наче з писаного читає.
Треба знати, де що сказати.
Хто масно говорить, той пісно їсть.
У всякого слівця чекай кінця.
Умій сказати, умій і змовчати.
Хоч варила, не варила, аби добре говорила.
Шабля ранить тіло, а слово - душу.
Щире слово, добре діло душу й серце обігріло.
Що сільце, то своє сільце.
Язиком вихати - не ціпом махати.
Як сорока хвостом, так базіка язиком.
Як овечка: не мовить ні словечка.

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	3
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	8
ТЕМАТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	8
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	8
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	15
КОНТРОЛЬ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ	20
КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО КУРСУ	24
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО КУРСУ	26
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	34
ДОДАТКИ	38
КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	38
НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ	68

Для нотаток

Для нотаток

Навчальне видання

Мафтин Лариса Василівна

КУЛЬТУРА ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

Методичні рекомендації до вивчення курсу

Відповідальна за випуск – **С.З. Романюк**

Літературний редактор – **О.В. Лукул**

Технічна редакторка та дизайнерка обкладинки – **А.В. Цвіра**

Підписано до друку 12.06.2023. Формат 60x84/16

Електронне видання. Ум.-друк. арк. 4,6.

Обл.-вид. арк. 4,9. Зам. Н-042.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

58002, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002 р.

